

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ СУСПІЛЬНИХ НАУК
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ

ПСИХОДІАГНОСТИЧНА ПРАКТИКА
В ДОШКІЛЬНИХ
НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИХ ЗАКЛАДАХ
(навчально-методичний посібник)

Ужгород – 2022 рік

УДК 159.9 (076)

ББК Ю 9я73-5

3 – 12

Навчально-методичний посібник «Психодіагностична практика в дошкільних навчально-виховних закладах» / Упорядники: Заболотна Н.М., Ісаєвич С.І., Михайлишин У.Б., Омелянська В.І. – Ужгород, 2022. – с. 96

Навчально-методичний посібник «Психодіагностична практика в дошкільних навчально-виховних закладах» орієнтований на студентів III курсу, здобувачів вищої освіти галузі знань 05-соціальні та поведінкові науки, спеціальності 053-психологія, освітньої програми «Психологія».

Дана психодіагностична практика є невіддільною складовою загальної підготовки фахівців-психологів і частиною навчального процесу у вищому навчальному закладі.

Навчально-методичний посібник включає в себе мету і завдання практики, організаційні складові практики, індивідуальні завдання для практиканта, вимоги до написання звіту, інформативний матеріал на допомогу студенту-практиканту, шкалу та критерії оцінювання виконання завдань практики. Упорядники пропонують орієнтовний перелік психодіагностичних методик, які можна використати під час проходження практики.

У виданні подаються інформативно-ілюстративні матеріали на допомогу студенту-практиканту, в яких пропонуються види спостереження в психодіагностичній практиці, діагностичні методики пізнавальної та емоційної сфери дошкільника та комплекс методик діагностики готовності до школи. Включені схеми оформлення протоколів психодіагностичного дослідження, протоколів спостереження та структури психологічного заключення.

Навчально-методичний посібник буде також корисним для студентів та викладачів психологічних дисциплін вищих навчальних закладів.

Рецензенти:

Щербан Тетяна Дмитрівна, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології МДУ.

Козубовська Ірина Василівна, доктор педагогічних наук, професор кафедри соціології та соціальної роботи УжНУ

Рекомендовано до друку Вченою радою факультету суспільних наук ДВНЗ «Ужгородський національний університет» від 18.10.2015р., протокол № 3 2-е видання, стереотипне затверджено кафедрою психології протокол № 4 від 28.10.22 р.

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Розділ І. Програма психодіагностичної практики в дошкільних навчально-виховних закладах.....	
1.1. Мета і завдання практики.....	5
1.2. Зміст практики.....	5
1.3. Організація практики.....	6
1.4. Індивідуальні завдання психодіагностичної практики.....	8
1.6. Звітна документація.....	9
1.7. Інформативний матеріал на допомогу студенту-практиканту..	10
1.8. Шкала та критерії оцінювання.....	14
Розділ ІІ. Інформативно-ілюстративний матеріал на допомогу студенту-практиканту.....	19
2.1. Види спостереження в психодіагностичній практиці.....	19
2.2. Діагностика пізнавальної та емоційної сфери дошкільника.....	43
2.3. Діагностика готовності до школи.....	51
Додатки до методичних рекомендацій по визначенню шкільної зрілості....	69
Література.....	91

Вступ

Практика студентів III курсу здобувачів вищої освіти галузі знань 05-соціальні та поведінкові науки, спеціальності 053-психологія, освітньої програми «Психологія» є невіддільною складовою загальної підготовки фахівців-психологів і частиною навчального процесу у вищому навчальному закладі.

Психодіагностична практика орієнтована на самостійне пізнання студентом психічних процесів і явищ особистості. Вона забезпечує зв'язок між теоретичною підготовкою майбутніх психологів та їх практичним професійним становленням у напрямі формування відповідних вмінь. Саме тому проходження навчальної практики кожним студентом є обов'язковим, як і вивчення теоретичних дисциплін навчального плану.

Психодіагностична практика студентів факультету психології є важливим та необхідним етапом навчального процесу студентів-психологів, від якості проходження якої залежить подальше сприймання та оцінка професійної діяльності психолога.

Психодіагностична практика студентів спеціальності «Психологія» організується у відповідності з навчальним планом. Психодіагностичну практику проходять студенти III курсу в обсязі 3 кредитів (90 годин) протягом 3 тижнів у 5 семестрі з відривом від навчання.

РОЗДІЛ І. ПРОГРАМА ОРГАНІЗАЦІЇ ПСИХОДІАГНОСТИЧНОЇ ПРАКТИКИ В ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИХ ЗАКЛАДАХ.

1.1. Мета і завдання практики

Метою даного виду практики є опанування певними підходами, прийомами роботи психолога, набуття навичок роботи з конкретними методами психологічного дослідження, обробки та інтерпретації емпіричних даних, а також формування професійних умінь, навичок для прийняття самостійних рішень на певних ділянках роботи (або з конкретних питань) в реальних виробничих умовах, шляхом виконання окремих функцій і завдань, властивих майбутній професійній діяльності.

Завдання практики.

- Формування уявлень про специфіку роботи психолога-дослідника та практичного психолога.
- Формування у студентів знань про принципи проведення емпіричного дослідження психологічних явищ.
- Навчання студентів прийомам практичного використання психологічних методів.
- Закріплення знань студентів про методи кількісної обробки та змістовного аналізу результатів емпіричного дослідження.
- Формування у студентів уміння формулювати висновки та практичні рекомендації за результатами емпіричного дослідження.
- Ознайомлення з особливостями роботи психолога на обраній базі практики.
- Формування професійної позиції психолога, його світогляду, стилю поведінки, активного освоєння професійної етики.

1.2. Зміст практики

Головні напрями діяльності студента-практиканта:

1. Відвідувати установу обраної бази практики за установленим графіком, попередньо узгодженим з керівниками від бази практики та від факультету.
2. Брати активну участь в емпіричному обстеженні суб'єктів обстеження, математичній обробці емпіричних даних та інтерпретації отриманих результатів.
3. Брати активну участь у процедурі психологічної роботи в установі бази практики, яка може передбачати: діагностику психічного розвитку особистості, оформлення психологічного висновку за результатами психологічної діагностики, планування й участь у здійсненні подальшої психологічної роботи із суб'єктом обстеження.
4. Брати активну участь у здійсненні інших видів діяльності психолога даної установи у відповідності зі специфікою установи й відповідно до календарного плану роботи психолога.

Після проходження навчальної психодіагностичної практики студент повинен

знати:

- Теоретичні засади та принципи проведення психодіагностичних процедур.
- Поведінкові прояви психологічних станів та процесів.
- Способи і прийоми фіксації психодіагностичних процедур.
- Основні принципи застосування психодіагностичних методик.
- Структуру програми психологічного дослідження.
- Етапи проведення психодіагностичного дослідження.
- Методи психодіагностичного дослідження.
- Особливості проведення спостереження у психодіагностичній діяльності психолога.
- Особливості застосування методу тестування у психодіагностичній діяльності психолога.

уміти:

- Сформулювати мету, план і завдання психодіагностичного дослідження .
- Методично правильно проводити спостереження, тестування та інші методи психологічного дослідження.
- Використовувати психологічний інструментарій, адекватний завданням і особливостям діяльності дитини.
- Інтерпретувати результати психодіагностики, виявляти властивості особистості і можливості її продуктивної діяльності.
- Проектувати використання результатів дослідження в різних видах діяльності психолога.

Керівництво від бази практики закріплює студентів за фахівцем (керівник від бази практики), який здійснює безпосередній контроль за проходженням практики й оцінює її на рівні з викладачем від університету.

Керівник практики з відповідної кафедри факультету надає всебічну консультативну допомогу студенту-практиканту, здійснює загальний контроль підготовлених студентами навчально-методичних матеріалів, контактує з керівником від бази практики, за яким закріплено студентів-практикантів.

1.3. Організація практики

Забезпечення якісного проведення практики передбачає виконання ряду організаційних заходів:

1. Керівник розподіляє студентів за місцем проходження практики.
2. Керівник від кафедри та представник від бази практики обговорюють та узгоджують програму практики.
3. Психодіагностична практика починається з організаційних зборів за участю керівників практикою від факультету та студентів III курсу. На зборах обговорюються: заходи з організації, проведення та контролю успішності практики, програма практики, методичні вказівки, права та обов'язки практикантів, керівників від баз практики, керівників від факультету, загальні вимоги щодо оформлення звітної документації.

4. Після закінчення психодіагностичної практики усі студенти здають звітну документацію безпосереднім керівникам практикою від кафедри.
5. Психодіагностична практика зараховується студентам, які успішно виконали програму практики та вчасно подали звітну документацію.

Загальне керівництво психодіагностичною практикою здійснює декан факультету та факультетський керівник практикою, який призначається розпорядженням декана факультету.

До обов'язків факультетського керівника входить підготовка наказу про практику, загальне керівництво нею та координація методичного керівництва з боку кафедр. По закінченню практики факультетський керівник за результатами обговорення практики на засіданнях кафедр готує письмовий звіт декану.

Безпосереднє керівництво психодіагностичною практикою кожного студента виконує викладач, якого призначає кафедра відповідно до педагогічного навантаження. До обов'язків викладача входить допомога студенту-практиканту у виконанні завдань практики, їх оцінка та оцінювання звіту про проходження практики.

Керівник практики зобов'язаний:

- при підготовці до проведення практики ознайомити студентів із програмою практики, вивчити необхідну навчально-методичну документацію щодо проведення практики;
- проводити консультації для студентів з організаційних, методичних питань практики;
- ознайомити студентів із програмою практики, уточнити для них індивідуальні завдання;
- перевіряти звіти з практики і приймати їх захист;
- здійснювати методичне керівництво і надавати допомогу студентам при виконанні відповідних індивідуальних завдань;
- взяти участь у роботі комісії, призначеної завідувачем кафедри, з проведення захисту звітів із практики студентів;
- безпосередньо перед початком практики провести інструктаж з техніки безпеки, виробничої санітарії та протипожежної безпеки.

Права та обов'язки студента-практиканта:

- ознайомитись із програмою практики та змістом робіт, які він виконуватиме, пройти на кафедрі інструктаж щодо порядку її проходження та з техніки безпеки, протипожежної безпеки, виробничої санітарії й попередження нещасних випадків (під особистий підпис), одержати від керівника практики необхідні документи (індивідуальні завдання, методичні рекомендації тощо);
- прибути на базу практики точно в термін, встановлений наказом ректора;
- у повному обсязі виконувати всі завдання, передбачені програмою практики, та вказівки її керівника;
- ознайомитись із рекомендованою літературою;
- одержати необхідну консультацію з організаційних і методичних питань у керівника практики;
- взяти участь в інструктивних зборах, які проводять керівники практики;
- погодити і представити до затвердження керівникові практики календарний план роботи, і під час практики дотримуватись термінів його виконання;
- нести відповідальність за виконану роботу;
- після закінчення терміну проходження практики подати на кафедру щоденні записи навчальної практики і звіт про проходження практики;
- завчасно підготувати письмовий звіт за результатами практики.

1.4. ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ПСИХОДІАГНОСТИЧНОЇ ПРАКТИКИ.

Зміст психодіагностичної практики визначений у відповідності до основних видів діяльності (зокрема, психодіагностичної) практичного психолога у дитячих дошкільних закладах.

У процесі проходження психодіагностичної практики студент здійснює наступні види робіт:

1. Ознайомлення із нормативно-правовою документацією психолога у дошкільних закладах освіти.
2. Вивчення документації практичного психолога у дошкільних закладах освіти:
  - план роботи на рік;
  - план роботи на місяць;
  - журнал щоденного обліку роботи;
  - журнал протоколів відвідування занять;
  - журнал протоколів консультацій.
3. Проведення професійного спостереження у відповідності до поставлених завдань. Оформлення протоколу спостереження з метою визначення індивідуальних особливостей психічного розвитку дитини (**див. стор.19**), (**див. стор. 23**), (**див. стор. 36**). **Обов'язкове для всіх.**
4. Індивідуальне психодіагностичне дослідження пізнавальної сфери (увага, пам'ять, мислення – за вибором студента) однієї дитини віком 3 – 5 років (**див. стор. 43**).
5. Індивідуальне психодіагностичне дослідження емоційної сфери однієї дитини віком 3 – 5 років:
  - методика «Паровозик» (А. Прохоров, С. Велієва) (**стор. 49**)
  - методика «Страхи в будиночках» (М. Панфілова)
  - тест тривожності (Р.Теммл, М. Доркі, В. Амен) (**стор. 44**).
6. Індивідуальне психодіагностичне дослідження психологічної готовності до школи однієї дитини віком 5 – 6,7 років (**стор. 51**);

Студент здійснює індивідуальне психодіагностичне дослідження пізнавальної та емоційної сфер дитини віком 3 – 5 років або психологічної готовності до школи дитини віком 5 – 6,7 років.

1.5. Звітна документація.

Після завершення психодіагностичної практики студент подає керівникові для перевірки наступну документацію:

1. Щоденник проходження практики.
2. Звіт про виконання програми та індивідуального плану практики.
3. Психологічне заключення психодіагностичного дослідження на одного дошкільника.

Пропонується наступна **структура психологічного заключення**:

I. Заголовок психологічного заключення має наступну форму: «Заклучення з психологічного дослідження П.І.Б.(відповідний шифр) ... стать, вік, група, (можливі додаткові дані).»

II. Наводяться причини звернень чи мотиви направлення на обстеження.

III. Характеристика ставлення до обстеження та особливості контакту. Характеристика ставлення включає наступні аспекти: адекватне, неадекватне, формальне. Характеристики контакту з досліджуваним – вільний, ускладнений, порушений, формальний.

IV. Основний розділ заключення. Обов'язково вказуються психодіагностичні методики, використані при дослідженні. Об'єднання даних методик у цілісне уявлення про особистість досліджуваного. Крім цілісної оцінки наводяться унікальні характеристики за кожною методикою.

V. Заклучення завершує резюме, що розпочинається вступними словами: «Отже...» або «Таким чином...». Завдання резюме:

- узагальнити висновки аналізу здійсненого в основній частині заключення;
- підкреслити важливі моменти та результати дослідження.

Якщо були поставлені спеціальні завдання перед психологом, вони також висвітлюються в резюме.

4. Характеристику на студента-практиканта з аналізом виконаних видів роботи, написану психологом установи проходження практики.

5. Аналіз комплексу психодіагностичних методик виконаних в роботі з протоколами , стимульним матеріалом та з посиланням на першоджерела.

Вимоги до звіту.

Звіт про проходження практики має містити конкретний опис виконаної студентом роботи, а також відомості про виконання студентом усіх розділів програми практики та індивідуального завдання, висновки і пропозиції, список використаної літератури. До звіту додаються для унаочнення підготовлені стимульні матеріали методик, протоколи, розрахунки, пояснення, таблиці, схеми, діаграми та якісний аналіз отриманих результатів дослідження.

1.6. Інформативний матеріал на допомогу студенту-практиканту.

Починати діагностичне обстеження дитини необхідно з аналізу таких моментів:

- зовнішній вигляд дитини (охайність, акуратність, недбалість, неохайність);
- контактність;
- прояв ініціативи;
- посидючість (або розгальмованість);
- інтерес до обстеження;
- працездатність і темп.

Отримана інформація зіставляється з результатами обстеження і на цій підставі можна робити висновки про особистісні особливості дитини.

Методики в ході обстеження важливо пред'являти послідовно. У першій частині обстеження найкраще пропонувати завдання інтелектуальних методик, тому що вони найважчі для дітей (методики на виявлення особливостей мислення, пам'яті, креативності, сприйняття). Потім можна використовувати й інші методики (методики на вивчення особистості дитини). Деякі методики і завдання для обстеження особистості, що можуть травмувати дитину, припускають наявність особливо довірливого контакту із дорослим. Їх бажано пропонувати тоді, коли контакт досить міцний і дитина відчуває себе в спілкуванні з дорослим вільно і комфортно. Для багатьох дітей особливі труднощі викликає бесіда з малознайомими дорослими, тому таким дітям пропонувати словесні завдання найкраще в середині або наприкінці обстеження, попередньо налагодивши з ними мовне спілкування. У цілому обстеження дитини може тривати 30-60 хвилин.

Важлива умова обстеження – пристосування до індивідуальних особливостей дитини: її темпу, рівня стомлюваності, коливань мотивації тощо. Так, у разі швидкої стомлюваності, можна зробити перерву і поговорити з дитиною на

сторонні теми або надати їй можливість встати, походити, пограти з нею у м'яч і зробити кілька фізкультурних вправ (перевірити стан моторики).

Під час обстеження психолог веде протокол, де фіксує пропонувані завдання і рівень їх виконання дитиною, ступінь її навченості, вміння самостійно виправляти помилки та адекватність оцінки результатів своєї діяльності. Фіксується, чи потребує дитина допомоги, і чи приймає вона її. Зазначаються також особливості реакції дитини на ситуацію обстеження, характер контакту з дорослим, емоційні прояви, ставлення до виконання різних завдань, рівень активності під час спілкування з дорослим та виконання завдань, а також висловлювання дитини, які характеризують самооцінку і рівень домагань, темп діяльності, особливості уваги, ступінь упорядкованості та цілеспрямованості діяльності й інші істотні показники особливостей пізнавального і розумового розвитку дитини.

Під час проведення діагностики необхідно запам'ятати декілька основних правил, слідування яким зробить роботу студента-психолога успішнішою.

1) Слід використовувати лише апробовані методики, в яких психолог обізнаний. У разі використання нових, неперевірених або недостатньо знайомих методик, слід попереджати про це замовника (вихователя чи батьків).

2) Кожна методика спрямована на вимірювання дуже вузької, спеціальної якості — певного виду уваги, пам'яті, мислення дитини. Немає методик, які б вимірювали всі якості відразу. Немає методик, на підставі яких можна було б зрозуміти все про особистість дитини і надати загальну характеристику її особистісних якостей, здібностей, особливостей спілкування чи стилю діяльності, пізнавальних процесів. Тому для складання психологічної характеристики дитини необхідно використовувати не менше ніж 5 різних тестів та методик.

3) Слід обов'язково звертати увагу на інструкцію, що додається до кожної методики. Неправильно сформульована інструкція може цілком змінити зміст завдання і, отже, отриманий результат.

4) Не можна забувати про те, що кожна методика розрахована на дитину відповідного віку. Тому необхідно уважно стежити за тим, щоб вік досліджуваної дитини відповідав віку, для якого складено методик, яка застосовується. Існують методи, які можна використовувати для дітей різних вікових груп. У таких випадках слід звертати увагу на інструкцію і спосіб подання матеріалу.

5) Отримані результати також не можуть бути однаковими для дітей різного віку. Тому слід бути уважним під час інтерпретації результатів, обов'язково звіряти їх із результатами, типовими для дітей такого віку. Необхідно пам'ятати і про те, що за результатами дослідження тільки за однією методикою, якщо результати дитини нижчі за норму або вищі, не можна робити висновок про її відставання або відсталість, так само як і про обдарованість. Такий висновок можна зробити

якщо результати всіх інтелектуальних тестів (або більшості з них) нижчі або вищі за норму.

6) Багато методик вимагають спеціального «стимульного матеріалу», тобто карток, текстів, малюнків, що пропонуються дитині. Не можна забувати про те, що всі інструкції про порядок пред'явлення і спосіб подання такого матеріалу обов'язкові для виконання: якщо не дотримуватись їх або замінювати матеріал, можна одержати зовсім інший результат.

7) Існують так звані суб'єктивні й об'єктивні методики, способи аналізування отриманих результатів. Одні з них мають ключі і розраховані за балами варіанти відповідей, інші — вимагають не кількісної, а якісної інтерпретації. Хоча працювати з такими методиками важче, вони часто дають найважливіші дані про психічний стан дитини. Проте під час роботи з ними треба бути особливо уважним і звіряти отримані результати з показниками, отриманими за іншими тестами.

8) Якщо під час діагностики з'ясовуються проблеми, що відносяться до компетенції лікаря, дефектолога або логопеда, психолог допомагає батькам встановити контакт з відповідним спеціалістом.

9) Ніколи не слід тиснути на дитину, тобто працювати з нею без її на те бажання! Ігнорування дитиною ситуації обстеження може порушити весь процес діагностики, що призведе до хибних результатів. Не слід підкреслювати, що дитину перевіряють, ніби екзаменують її. Це може викликати напруження, скутість і зашкодити об'єктивності отриманих результатів. Можна включити обстеження в процес будь-якої спільної діяльності, навіть ігрової, але тільки у випадку, якщо дитина може й у процесі цієї гри зосередитися, сприйняти завдання, а не припинити його виконання на півдорозі, якщо воно здаватиметься їй нудним або важким. Словом, необхідно зацікавити дитину цією діяльністю і домогтися уважного ставлення до неї.

10) Слід звести до мінімуму ризик негативного впливу обстеження на дитину. Для того щоб сам факт обстеження не сприймався дитиною або групою дітей як ознака неблагополуччя, доцільно продумати, як запрошувати дітей, надати формі запрошення характер випадковості, гри («хто бажає?», «у кого сьогодні зелененька сорочка?»), планомірності («хто тут у мене за списком наступний?»). Для того щоб дитина не бентежилась, не відчувала безпорадності як під час обстеження, так і після його завершення, потрібно подбати, щоб у неї виникло приємне почуття від успішно виконаного завдання й того, що вона навчилась нового (викладати за порядком, знаходити круглі або зелені предмети, розв'язувати задачі тощо), навіть якщо все доводиться виконувати психологу.

11) Поглиблене психологічне обстеження дитини проводиться за зверненням або за згодою батьків. Результати його є конфіденційними.

12) Замовниками психологічного обстеження дитини найчастіше виступають батьки. Проте, ознайомлюючи батьків з результатами діагностичного обстеження, психолог повинен довести до них інформацію таким чином, щоб не завдати шкоди ані батькам, ані дитині. Необхідно намагатись:

- не образити почуття самоповаги батьків (не оголошувати результати обстежень у присутності інших батьків, не створити у батьків враження, що психолог звинувачує їх у недбалому ставленні до виховання своєї дитини або незадоволеній їхньою дитиною);
- не заронити у свідомості батьків сумнівів щодо неповноцінності їхньої дитини. Для цього всі слабкі сторони виховання слід розкривати як невідповідні його здібностям і можливостям й не порівнювати з іншими дітьми або віковою нормою;
- звести до мінімуму ризик неправильного розуміння і неетичного використання батьками або вихователями психологічної інформації. Тому дані обстеження слід формулювати таким чином, щоб уникнути непорозуміння, не використовувати термінів, які можуть бути неадекватно сприйняті неспеціалістами, не наполягати на стовідсотковій надійності своїх висновків;

Діагностичний інструментарій практичного психолога достатньо різноманітний і широко описаний у спеціалізованій літературі. Головне, на що слід звернути увагу, обираючи ту або іншу методику,— це:

- її відповідність віку дитини;
- її відповідність меті діагностичного обстеження;
- мінімальні витрати часу та енергії у використанні, в тому числі й легкість в обробці.

1.7. Шкала та критерії оцінювання: національна та ECTS

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для психодіагностичної практики	Якісна характеристика
90 – 100	A	відмінно	<ul style="list-style-type: none"> • Завдання програми практики у звіті висвітлено повністю. • Характеристика студента позитивна. • У виборі психодіагностичних методик проявлена ініціатива та доцільність вибору методик є обґрунтованим. • Психодіагностичні методики представлені бланками відповідей, заповнені власноруч досліджуваним або дослідником. (наявний стимульний матеріал). • Чітко і лаконічно оформленні кількісні та якісні дані діагностичних методик, представленні в протоколах. • Обґрунтований аналіз отриманих результатів. Психологічне заключення повне та ґрунтовне. • Здійснювалася пошукова активність, спрямована на змістовний аналіз та інтерпретацію результатів психодіагностичних досліджень, завдань психодіагностичної практики (з посиланням на першоджерела). • Звіт написаний стилістично та граматично правильно з використанням професійних термінів. • Звіт оформлений відповідно до вимог. • Звіт здано вчасно. <p>Що засвідчує високий рівень засвоєння необхідних теоретичних знань та принципів проведення психодіагностичних процедур; сформованість умінь методично правильно використовувати психологічний інструментарій, адекватний рівню психічного розвитку і особливостям діяльності обстежуваної особистості та уміння інтерпретувати результати психодіагностики та формувати психологічне заключення.</p>
82-89	B	добре	<ul style="list-style-type: none"> • Завдання програми практики у звіті висвітлено повністю. • Характеристика студента позитивна. • У виборі психодіагностичних методик здійснена спроба самостійного вибору методик, проте методики не достатньо обґрунтовані. • Психодіагностичні методики представлені бланками

		<p>відповідей, заповнені власноруч досліджуванним або дослідником. (наявний стимульний матеріал).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Кількісні та якісні дані діагностичних методик представлені в протоколах. Наявні незначні помилки. • Обґрунтований аналіз отриманих результатів. Психологічне заключення повне та ґрунтовне. • Здійснювалася пошукова активність, спрямована на змістовний аналіз та інтерпретацію результатів психодіагностичних досліджень, завдань психодіагностичної практики (з посиланням на першоджерела). • Звіт написаний стилістично та граматично правильно з використанням професійних термінів. Наявні окремі огріхи. • Звіт оформлений відповідно до вимог. • Звіт здано вчасно. <p>Що засвідчує високий рівень засвоєння необхідних теоретичних знань та принципів проведення психодіагностичних процедур; сформованість умінь методично правильно використовувати психологічний інструментарій, адекватний рівню психічного розвитку і особливостям діяльності обстежуваної особистості та уміння інтерпретувати результати психодіагностики та формувати психологічне заключення.</p>
74-81	С	<ul style="list-style-type: none"> • Завдання програми практики у звіті висвітлено повністю. • Характеристика студента позитивна. • Застосовані рекомендовані психодіагностичні методики, які відповідають поставленій психодіагностичній меті. • Психодіагностичні методики представлені бланками відповідей, заповнені власноруч досліджуванним або дослідником. (наявний стимульний матеріал). • Кількісні та якісні дані діагностичних методик представлені в протоколах. Наявні помилки. • Обґрунтований аналіз отриманих результатів, узагальнений в психологічному заключення. • Частково здійснювалася пошукова активність, спрямована на змістовний аналіз та інтерпретацію результатів психодіагностичних досліджень, завдань психодіагностичної практики (з посиланням на першоджерела). • Звіт написаний стилістично та граматично правильно з використанням професійних термінів. Наявні помилки. • Звіт оформлений відповідно до вимог. • Звіт здано вчасно. <p>Що засвідчує достатній рівень засвоєння необхідних</p>

			теоретичних знань та принципів проведення психодіагностичних процедур; часткову сформованість умінь методично правильно використовувати психологічний інструментарій, адекватний рівню психічного розвитку і особливостям діяльності обстежуваної особистості та уміння інтерпретувати результати психодіагностики та формувати психологічне заключення.
64-73	D	задовільно	<ul style="list-style-type: none"> • Завдання програми практики у звіті висвітлено не повністю. • Застосовані рекомендовані психодіагностичні методики, які відповідають поставленій психодіагностичній меті. Психодіагностичні методи, обрані студентом є простими у застосуванні. • Не всі психодіагностичні методики представлені бланками відповідей, заповнені власноруч досліджуваним або дослідником. (не до всіх методик наявний стимульний матеріал). • Кількісні та якісні дані діагностичних методик представлені в протоколах але містять розрахункові та логічні похибки. • Аналіз отриманих результатів здійснений поверхово, не узагальнений в психологічному заключенні. • Пошукова активність, спрямована на змістовний аналіз та інтерпретацію результатів психодіагностичних досліджень, завдань психодіагностичної практики (з посиланням на першоджерела) відсутня. • Характеристика студента в цілому позитивна. • Оформлення звіту наявне, проте, недбале. • Звіт здано вчасно. <p>Що засвідчує посередній рівень засвоєння необхідних теоретичних знань та принципів проведення психодіагностичних процедур; не сформованість умінь методично правильно використовувати психологічний інструментарій, адекватний рівню психічного розвитку і особливостям діяльності обстежуваної особистості та не достатність уміння інтерпретувати результати психодіагностики та формувати психологічне заключення.</p>
60-63	E		<ul style="list-style-type: none"> • Переважну більшість завдань програми практики у звіті не висвітлено і мають місце розрахункові та логічні похибки. • Застосовані рекомендовані психодіагностичні методики, які відповідають поставленій психодіагностичній меті. Психодіагностичні методи, обрані студентом є простими у застосуванні. • Не всі психодіагностичні методики представлені бланками відповідей, заповнені власноруч досліджуваним або дослідником. (не до всіх методик наявний стимульний

			<p>матеріал або відсутній повністю).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Кількісні та якісні дані діагностичних методик представлені в протоколах частково з грубими розрахунковими та логічними помилками. • Аналіз отриманих результатів здійснений поверхово, не узагальнений в психологічному заключенні. • Пошукова активність, спрямована на змістовний аналіз та інтерпретацію результатів психодіагностичних досліджень, завдань психодіагностичної практики (з посиланням на першоджерела) відсутня. • Характеристика студента в цілому позитивна. • Оформлення звіту наявне, проте, недбале. • Звіт здано вчасно. <p>Що засвідчує не достатній рівень засвоєння необхідних теоретичних знань та принципів проведення психодіагностичних процедур; не сформованість умінь методично правильно використовувати психологічний інструментарій, адекватний рівню психічного розвитку і особливостям діяльності обстежуваної особистості та не достатність уміння інтерпретувати результати психодіагностики та формувати психологічне заключення.</p>
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	<ul style="list-style-type: none"> • Переважну більшість завдань програми практики у звіті не висвітлено, і мають місце значні розрахункові та логічні похибки. • Характеристика студента негативна. • Оформлення звіту недбале.
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	<ul style="list-style-type: none"> • Не відвідування установи практики. • Завдання програми практики не виконано і, відповідно, у звіті не представлено; або звіт підготовлений не самостійно. Характеристика студента, що стосується ставлення до практики і трудової дисципліни, — негативна.

Критерії оцінювання:

60 балів – переважну більшість завдань програми практики у звіті висвітлено, проте мають місце окремі розрахункові та логічні похибки. Характеристика студента в цілому позитивна. Оформлення звіту наявне, проте, можливо, недбале.

Надалі відбувається накопичення балів за наступними критеріями:

10 балів – оцінюється степінь складності методик. Прояв ініціативи у використанні додаткових методик.. Доцільність вибору методик та аргументованість вибору.

10 балів – чіткість, логічність оформлення кількісних та якісних даних діагностичних методик. Ведення протоколів.

10 балів – обґрунтований аналіз отриманих результатів. Повнота та ґрунтовність психологічного заключення.

10 балів – пошукова активність, спрямована на змістовний аналіз та інтерпретацію результатів психодіагностичних досліджень, завдань психодіагностичної практики (з посиланням на першоджерела).

Незадовільно - таку оцінку виставляють студентіві, якщо більшість завдань програми практики не виконано і, відповідно, у звіті не представлено; або звіт підготовлений не самостійно. Характеристика студента, що стосується ставлення до практики і трудової дисципліни, — негативна.

РОЗДІЛ II. ІНФОРМАТИВНО-ІЛЮСТРАТИВНИЙ МАТЕРІАЛ НА ДОПОМОГУ СТУДЕНТУ-ПРАКТИКАНТУ.

2.1. Види спостереження в психодіагностичній практиці.

Спостереження за провідною діяльністю дитини (2-3 роки) та взірць протоколу

Діагностика розвитку предметної діяльності дитини раннього віку.

Опис методики (за Т. Гурковською).*

Мета: Вивчення предметних дій у дітей 1,5-3 років.

Матеріал: пірамідки з 3–4 або 5–6 кільцями (або матрешки – 3–4, або 5-ти місні; або куби-вкладиші чи втулочки різних кольорів). В якості діагностичного матеріалу не доцільно використовувати ті предмети, з якими зазвичай діє дитина.

Хід дослідження: дитині пропонують зібрати пірамідку (матрешку, вкласти фігури у відповідні отвори тощо). Завдання повторюється через 2-3 дні з ускладненням.

Інструкція: збери пірамідку. (Склади матрешку. Склади фігурки в куб).

Аналіз даних.

1. Визначити, наскільки предметні дії є специфічними та спрямованими, або ж хаотичними. З'ясувати, чи дитина розуміє завдання і намагається виконати його або не розуміє і просто маніпулює предметами, наприклад, перекладає кільця.
2. Чи намагається малюк встановити співвідношення кілець, вкладок або з'єднає їх у довільному порядку. Останнє свідчить про несформованість дій співвіднесення, у такому разі треба з'ясувати, як дитина встановлює відповідність деталей:
3. З допомогою сили, заштовхує фігури-вкладки, чи повторює зусилля, незважаючи на те, що не виходить;
4. Добирає потрібні деталі шляхом проб та помилок, тобто по черзі вміщує вкладиші в отвори, доки не знайде потрібний;
5. Порівнюючи деталі (частини) шляхом накладання або прикладання (втулочки прикладає до кожного столика, відшукуючи відповідний за кольором) – рухи руки з порівнюваним предметом є розгорнутими. На відзначення заслуговує саме розгорнутість дій руки при порівнюванні предметів;
6. Порівнює на основі зорового співвіднесення. В цьому разі маємо найвищий рівень оволодіння співвідносними діями. Можна говорити, що дитина орієнтується в зовнішніх ознаках предмета.
7. Чи доводить малюк розпочату справу до кінця, чи полишає її у разі, якщо стикається з труднощами. Як власне реагує на труднощі? Чи звертається за допомогою до дорослого? Як ставиться до неї: чекає, поки дорослий сам все

виконає; виконує певні дії разом з ним або після підказки починає діяти самостійно. Аналіз одержаних даних дає змогу робити висновки, наскільки дитина усвідомлює результат своїх дій.

8. Ставлення до результату: прагнення повторити його; прагнення досягти вищої якості; чи демонструє свої успіхи дорослому і з якою метою, наприклад, для одержання схвалення, підтримки, або малюка приваблює лише ситуація спілкування з дорослими чи змінювана обстановка тощо. Прагнення одержання схвалення дорослого свідчить про наявність суб'єктивного переживання успіху в діяльності.

9. Чи вміє дитина не відволікатися, зосереджуватися на виконанні завдання, послідовно переходить від однієї деталі до іншої, що є показником стійкості, концентрації й переключення уваги.

Аналіз дій дитини з предметами дає змогу фахівцю одержати відповідь на питання і щодо розвитку сприймання дитини, і особливостей її зорієнтованості на дорослого, і особистісного становлення тощо.

Окрім цих показників дослідження особливостей, оволодіння діями з предметами дає певне підґрунтя для оцінки мовленнєвого розвитку дитини. Оскільки виконання відповідного завдання потребує від дитини розуміння того, що говорить дорослий, тобто виконати відповідне завдання: скласти пірамідку, знайти однакові елементи, показати такий самий предмет тощо – особливості розвитку пасивного мовлення дитини; також відповісти на певні запитання (наприклад, якого кольору чи форми предмет, що намальовано на картинці тощо), звернутися за допомогою до дорослого, попросити оцінити зусилля дитини, результат її діяльності тощо є показниками своєрідності активного мовлення.

Протокол спостереження

Ситуація спостереження	Час включення в діяльність у відповідності із завданням	Зміст завдання	Вербальні реакції	Невербальні реакції	Реакція на успіх\ невдачу

З метою вивчення особливостей розвитку дитини у першій молодшій групі дитячого садка також можуть бути використані такі методики: коробка форм, пірамідки, мисочки, куби-вкладиші, конструювання за зразком, розрізні картинки, запитання за картинками тощо.

Методика «Коробка форм» (та куби-вкладиші) спрямована на оцінку сприйняття форми і просторових відносин. Завдання потребує від дитини не лише точності сприйняття форми, а й правильного повороту фігури в просторі (врахування ракурсу).

Матеріалом є невеликий ящик з прорізами й об'ємні фігури-вкладиші. Основи цих вкладишів – геометричні фігури (коло, трикутник, прямокутник, квадрат, багатокутник), які за формою відповідають прорізам скриньки. Методика спрямована на дослідження сприймання форми та просторового розташування.

Якщо дитина має труднощі під час виконання завдання, їй пропонують додаткові вправи на вибір фігур за зразком.

Методики «Пірамідка» та «Мисочки» містять завдання на виконання дій з великою кількістю елементів різної величини.

Матеріалом методик є різнокольорові елементи однакової форми, які можна впорядкувати за величиною. Методика спрямована на виявлення рівня сприймання відношень предметів за величиною і оволодіння предметними діями. Якщо у малюка під час виконання завдання виникають труднощі, йому пропонують вправи на вибір найбільшого елемента (або найменшого) з-поміж двох, а потім – трьох. Той самий матеріал можна використати для оцінки сприймання кольору на основі вибору за зразком, а також для з'ясування знань щодо назв кольорів.

Методика «Розрізні картинки» містить завдання на складання картинок з кількох частин (від 2-х до 6-ти). Методика виявляє ступінь оволодіння зоровим синтезом – об'єднанням елементів у цілісний образ.

Методика «Конструювання за зразком» містить завдання на відтворення варіантів розташування кількох деталей (від 3-х до 5-ти) конструктора різної форми за зразком, запропонованим дорослим. Методика дає змогу з'ясувати рівень просторового сприймання на основі аналізу взаємного розташування об'єктів у просторі.

Методика «Питання за картинками» дає змогу дослідити своєрідність розвитку активного мовлення дитини. Дітям пропонують картинки з простим сюжетом, наприклад, дівчинка мие руки, хлопчик годує пташок, діти будують башту тощо і ставлять запитання: «Що тут намальовано?», «Хто це?», «Що він (вона) робить?» тощо. Враховуючи специфіку вікового розвитку малят, під час проведення діагностичного обстеження необхідно більше уваги приділяти процесу виконання

завдання дитиною, а не результату, якого вона досягла (а може і не досягла або він був не ідеальним).

Робота має проходити в ігровій, невимушеній формі. За умови правильного проведення дослідження малюк отримує задоволення від діяльності і можливими засобами виражає позитивне ставлення до процесу діяльності. Сам процес заняття повинен подобатися дитині, оскільки результат дій спочатку немає значення, а пізніше є абсолютно позитивним; можна лише пропонувати дитині виконати певні завдання – «погратися з дорослим» і в жодному разі не можна змушувати до цього. Вивчаючи особливості становлення психіки маленької людини та умови забезпечення реалізації її особистісного потенціалу, слід пам'ятати, що організувати і реалізувати цей процес потрібно з урахуванням соціальної ситуації розвитку дитини, провідного типу діяльності, новоутворень та особливостей дозрівання нервової системи у відповідний віковий період. А також пам'ятати, що для поведінки малюків у період раннього дитинства є характерними такі ознаки, як афективність, імпульсивність та ситуативність. Під час організації і проведення діагностичного обстеження варто враховувати нестійкість уваги і малу працездатність нервової системи як особливість вікового розвитку малюків, що визначає часові рамки дослідження; також треба враховувати індивідуальні особливості дітей, зокрема: при підвищеній психічній збудливості малюка більшу частину дослідження слід проводити у формі стороннього спостереження за його самостійною поведінкою. У цьому разі дорослий лише надає у розпорядження маленького діяча різноманітний матеріал; при підвищеній нервово-психічній астеничності малюка час дослідження заздалегідь розділяють на декілька коротких сеансів. Кожний сеанс повинен бути для дитини завершеним завданням. Необхідно також дотримуватися правил проведення психодіагностики, насамперед, це стосується організації роботи з дітьми раннього віку:

1. Проводити вивчення психічного розвитку дітей має людина, яка знайома дітям. У разі проведення такої роботи новою незнайомою дорослою людиною – вона сама стане об'єктом дослідження! Вивчати будуть її і досягти будь-яких цілей досліднику буде неможливо; дорослий, який проводить цю роботу, не повинен викликати у дитини неприємні емоції. Але захоплено-позитивна реакція дитини на дослідника, так само як і негативна реакція, є суттєвою перешкодою для оцінки стану психіки малюка. Тому кращою ситуацією буде та, за якої дитина довіряє дорослому, йде на контакт, а не надає перевагу спілкуванню з ним іншим заняттям;

2. Вивчення психіки потрібно проводити в той час, коли малюк є фізично здоровим і не відчуває фізичного дискомфорту. Відчуття голоду, бажання спати чи мокрі штанці можуть стати на заваді об'єктивним результатам дослідження.

Особливо відзначимо таку стресогенну ситуацію, як входження малюка до дошкільного навчального закладу, тобто, ситуацію адаптації дитини до нових умов життєдіяльності, що не є комфортною і позначається на її поведінці. Тому в період адаптації для вивчення індивідуальних особливостей становлення малюка необхідно використувати спостереження, як метод пізнання дитини;

3. Не можна для проведення роботи відривати дитину від діяльності, якою вона займається. Реакція невдоволення в такій ситуації загальмує прояв інтелекту малюка. Дорослий має спочатку зосередити увагу дитини на своїх діях, зацікавити, знайти з малюком спільну мову і потім пропонувати «справжню» роботу.

*Грицишина Т.І. Діагностика предметної діяльності дитини раннього віку як основний критерій її психічного розвитку / Т.І. Грицишина //Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2013 - №7 (14) – с. 42-45

Спостереження та зразки протоколів за ігровою діяльністю дитини 3-6, 7 років

Сюжетно-рольові ігри.

У кожному віці є тільки одна особлива діяльність, яка викликає основні новоутворення, що піднімають психічний розвиток дитини з попереднього рівня розвитку на наступний. Саме цей вид діяльності і називається провідним.

У дітей від трьох до семи років основні вікові психічні новоутворення викликає сюжетно-рольова гра - це провідний вид діяльності цього віку.

Завдання 1. Вивчення ігрових переваг

Підготовка дослідження. Вивчити напам'ять питання для бесіди.

Проведення дослідження. Індивідуальна бесіда з дітьми 3-7 років за запитаннями:

1. Чи подобається тобі гратися? Де тобі більш за все подобається гратися: вдома, в групі дітей, на прогулянці? Чому?
2. В які ігри ти граєшся? В які ігри ти любиш більш за все гратися? Чому? В які ігри ти хотів би гратися?
3. Що ти робиш в іграх? Що ти більш за все любиш робити в іграх? Чому? Що б хотів робити в іграх?
4. Ким ти буваєш в іграх? Ким ти найчастіше буваєш в іграх? Чому?
5. Ким ти любиш бути в іграх? Чому? Ким ти хотів би бути?
6. Які в тебе є іграшки? Які з них улюблені і чому? Як ти з ними граєшся? В які ігри? Які іграшки ти хотів би мати і чому? Як ти з ними грався б?
7. З ким ти найчастіше граєшся і чому?

В бесіді необхідно досягти розгорнутих відповідей та їх пояснень.

Обробка даних. Відповіді дітей, вихователів та батьків порівнюють із результатами спостереження за грою дитини (завдання 4). Роблять висновок про орієнтовані ролі, сюжети та дії з іграшками, що реально переважають.

Завдання 2. Вивчення вміння відтворювати у грі ряд послідовних дій

Підготовка дослідження. Підготувати ігрове обладнання для годування ляльки.

Проведення дослідження. Дослідження проводиться індивідуально з дітьми 3-х років (четвертого року життя).

Перша серія. Дорослий показує дитині ляльку та каже, що вона хоче їсти, пропонує її нагодувати.

Друга серія. Аналогічна першій, але годує ляльку сам, а дитині пропонує нагодувати іншу.

Третя серія. Дорослий показує дитині розгорнуті ігрові дії: готує обід, розкладає його на тарілки та годує ляльку спочатку першою стравою, потім другою та третьою. Після цього пропонує дитині нагодувати ляльку.

Четверта серія. Аналогічна третій, але при виконанні дій дорослий детально пояснює їх, потім пропонує дитині нагодувати ляльку.

П'ята серія. Експериментатор бере ляльку, іншу дає дитині та пропонує їх нагодувати, тобто він діє паралельно з дитиною.

Серії проводяться з одними і тими ж дітьми з інтервалом в один два дні.

Обробка даних. Аналізують вміння дітей послідовно відтворювати дії, використання в грі іграшок та ігрових предметів, називання дій словом, наявність мовлення, звернених до ляльки, внесення в гру нового ставлення до дорослого, вміння використовувати в грі відсутні предмети (в тарілці - суп, в чашці - компот), а також вплив наслідування на дані показники.

Завдання 3. Вивчення особливостей керування грою

Проводять спостереження за тим, як вихователь керує діяльністю дітей, намагаючись визначити та зафіксувати факти у протоколі за наступними критеріями:

1. Яке місце гра реально займає в режимі дня дитини?
2. Яке місце реально відводиться грі в режимі дня даної групи?
3. Як вихователь керує іграми дітей групи?
4. Як при цьому враховує їхні індивідуальні особливості?
5. Як він збагачує досвід дітей з метою розвитку гри?
6. Яким видам ігрової діяльності він надає перевагу при організації гри?
7. Як організовує початок гри кожного виду?
8. Чи вміє включатися в гру, брати на себе ролі при першому обіграванні нового сюжету. Як діти ставляться до участі вихователя в грі?
9. Як використовує прямі прийоми керування грою (вказівки, показ дій, тощо), та непрямі (збагачення досвіду дітей, вибір ними ролі, нагадування, тощо)?
10. Як вихователь регулює реальні та ігрові взаємини дітей в ході гри? Якими способами вирішує конфлікти: порада, нагадування моральної норми, силовий спосіб, тощо.
11. Чи враховує індивідуальні особливості дітей при керуванні грою? Як використовує гру з метою розвитку, корекції їхньої поведінки?

Обробка даних. Роблять висновок про те, наскільки психологічно обґрунтована позиція вихователя по відношенню до ігор дітей.

Завдання 4. Вивчення вибору дитиною ролі для себе.

Підготовка дослідження. Дібрати сюжетні іграшки для ігор в “дитячий садок”, “родину”, “лікарню” для четвертого року життя (сюжети добирати у відповідності з програмою за віком дітей).

Проведення дослідження. Проводяться три серії ігор з дітьми 3-7 років.

Перша серія. Ігри «в самих себе», «в дорослих», «в друзів». Серія складається з трьох взаємопов'язаних ситуацій:

1 ситуація: психолог організовує гру з дітьми четвертого року життя “в дитячий садок”, але так щоб кожен з її учасників залишився самим собою: дорослий - дорослим, а діти - дітьми. Якщо діти згодні, дорослий пропонує їм керування грою, при необхідності питає: “Що потрібно зробити?” - та виконує їхні вказівки.

2 ситуація: у разі відмови дітей від гри “в самих себе” або якщо гра виникає по її закінченні, дорослий пропонує гратися по іншому: одна дитина буде вихователем (називаючи при цьому ім'я вихователя групи), а вихователь з іншою дитиною - дітьми.

В подальшому психолог приймає участь в грі, яка набуває розвитку, в ролі одного з дітей.

3 ситуація: дорослий пропонує погратися так: він буде вихователем групи, а діти будуть грати роль кого-небудь з друзів своєї ж групи. При цьому він сам називає імена тих, кого будуть зображувати гравці, або пропонує дітям вибрати самим.

В кожній із організованих таким чином ігор приймають участь по двоє з дітей всіх вікових груп дитячого садка.

Друга серія. Ігри з порушенням послідовності дій при виконанні дитиною ролі. Організують ігри з добре знайомим дітям змістом: «в дитячий садок», «в лікарню», «в родину». В ході гри експериментатор намагається порушити послідовність дій (наприклад, спочатку пропонує “з'їсти” морозиво, а потім суп). В кожній з ігор приймають участь по двоє з дітей всіх вікових груп.

Третя серія. Ігри з порушенням змісту, роль ставиться в протиріччя з діями, які повинна виконувати дитина. Можна виконувати дві ситуації:

1 ситуація - з дітьми розгортається рольова гра “трамвай”: пропонується сумка для грошей, квитків. Після того як гра розпочнеться, дітям пропонуються гратися так: водій буде продавати квитки, а кондуктор вести вагон. Коли змінена гра починається, дорослий, що грається з дітьми, виходить на зупинці і каже, що водія кличе керівник депо.

2 ситуація - розігруються ігри зі зміненими правилами: «Вовк та зайці», «Вовк та гуси», «Кіт та миші», «Лисиця та зайці». Пропонують, щоб гуси ловили вовка, зайці - лисицю та вовка, а миші - кота, перед початком гри не говорять, що буде змінено правила, а повідомляють про це, коли вже розподілено ролі. Спостерігається як реагують діти на зміну правил поведінки персонажів.

Обробка даних. В першій серії визначають, що перш за все визначає дитина в діях дорослого, зафіксують, як роль взаємопов'язана з правилами дій чи загальної. В другій серії аналізують, який характер логіки дій та чим вона визначається. Як ставиться дитина до порушення логіки дій та які мотиви протесту проти її порушення.

На основі даних першої та другої серії визначають рівень розвитку гри кожної дитини (таблиця 2.1).

В третій серії фіксують ставлення дитини до ролі, взятої на себе в грі. Необхідно довести, що в середині ролі фактично є відоме правило поведінки, яке відбиває логіку реальної дії та реальних відносин.

Таблиця 2.1.

Рівні розвитку сюжетно-рольової гри (за Д.Б. Ельконіним).

Критерії для с/р гри	I рівень	II рівень	III рівень	IV рівень
1	2	3	4	5
Основний зміст гри	Дії з предметами спрямовані на учасника гри	В дії з предметами на перший план висувається відповідність ігрової дії реальній.	Виконання ролі і дії, що витікають з неї. Серед яких починають виділятися дії, що передають характер стосунків до інших учасників гри.	Виконання дій пов'язане із стосунками між людьми, стосунками людей один з одним, їх суб'єктивним ставленням.
Характер ігрової ролі	Ролі є фактично, але вони не називаються, а лише визначаються характером дії, але не визначають дії. По рольовому розподіленні функцій у грі діти не стають в типових для реального життя стосунках.	Ролі називаються, намічається розподілення функцій. Виконання ролі зводиться до реалізації дій, пов'язаних з даною роллю.	Ролі ясно вимальовані, називаються до початку гри. З'являється рольове мовлення (новоутворення), звернення до товариша по грі, але інколи проявляється звичайне поза ігрове мовлення, пов'язане із звичайними стосунками у побуті.	Ролі ясно виділенні, вимальовані до подробиць, названі до початку гри. Рольові функції дітей взаємопов'язані, мовлення носить рольовий характер.
Характер ігрових дій	Дії одноманітні й складаються з низки операцій, що повторюються.	Логіка дій визначається життєвою послідовністю розширюється число дій за межі одного типу дій.	Логіка і характер ігрових дій визначається роллю, дії дуже різноманітні.	Дії чітко послідовно відтворюють логіку життя. Дії різноманітні, окремі дії як складові діяльності якісно виділені, спрямовані на інших персонажів гри.

1	2	3	4	5
Ставлення до правил гри	Логіка дій легко порушується без протестів з боку дітей, тобто правила гри відсутні.	Порушення послідовності дій не приймається фактично, але опротестовується. Неприйняття нічим не мотивується. Правило ще не виділяється, але воно може перемогти у випадку конфлікту.	Порушення логіки дії опротестовується посиленням не те, що так не буває. Виділяється правило поведінки, котрому діти підкоряють свої дії. Воно ще повністю визначає поведінку. Але може перемогти безпосереднє бажання, що виникло. Порушення правил краще помічає дитина, яка не в грі, а та, що спостерігає.	Порушення логіки дій і правил заперечується не лише посиленням на реальну дійсність, але й вказівкою на раціональність правил. Правила чітко виокремлені В боротьбі між правилами і без посереднім бажанням тепер уже перемагає правило.

Завдання 4. Вивчення особливостей сюжетно-рольової гри

Проведення дослідження.

Проводять спостереження в природних умовах за самостійною сюжетно-рольовою грою дітей 3-7 років.

Обробка даних. Аналіз протоколів проводять за такими показниками або критеріями:

1. Задум гри, постановка мети і завдань гри.

1.1. Як виникає задум гри (визначається атмосферою гри, пропозицією ровесника, виникає за ініціативою самої дитини і т. д.)?

1.2. Чи обговорюють задум гри з партнерами, враховують їх точку зору?

Наскільки стійкий задум гри, чи бачить дитина перспективу гри?

1.3. Чи задум статичний, чи розвивається в ході гри? 1.4. Наскільки часто спостерігається імпровізація гри?

1.5. Чи вміє сформулювати мету гри, завдання гри словесно і запропонувати її іншим дітям?

2. Зміст гри.

2.1. Що складає основний зміст гри (дії з предметами, побутові чи суспільні взаємовідносини між людьми)?

2.2. Наскільки різноманітний зміст гри? Як часто повторюються ігри з однаковим змістом? Яке співвідношення предметних, побутових ігор, що відображають суспільні відносини?

3. Сюжет гри.

- 3.1. Наскільки різноманітні сюжети ігор? Вказати їх назву і кількість.
- 3.2. Яка стійкість сюжету гри, тобто наскільки дитина наслідує один сюжет?
- 3.3. Скільки подій дитина поєднує в один сюжет?
- 3.4. Наскільки розгорнутий сюжет, чи є він одночасно ланцюгом подій, чи дитина бере участь одночасно в декількох подіях, які складають сюжет?
- 3.5. Як проявляються вміння спільно будувати і творчо розвивати сюжет гри?
- 3.6. Які джерела сюжетів гри (кінофільми, книги, спостереження, розповіді дорослих і т. д.)?

4. Виконання ролі і взаємодій дітей у грі.

- 4.1. Чи позначає роль, яку виконує в грі, словом, і коли (до проведення гри чи під час самої гри)?
- 4.2. Які засоби використовуються для взаємодії з партнерами в грі (рольова мова, предметні дії, міміка і пантоміма)?
- 4.3. Які характерні особливості рольового діалогу (ступінь поширеності, окремі репліки, фрази, тривалість рольового діалогу, спрямування до іграшки, реального чи уявного партнера)?
- 4.4. Чи передає характерні особливості персонажу і як саме? Яку участь бере у розподілі ролей? Хто керує розподілом ролей? Які ролі частіше виконуються: головні чи другорядні? Як відноситься до необхідності виконувати другорядні ролі?
Чому надає перевагу дитина: гратися сама чи входити в ігрове об'єднання: чисельність, стійкість і характер взаємовідносин?
- 4.7. Чи є в дитині улюблені ролі і скільки вона може виконувати ролей в різних іграх?

5. Ігрові дії і ігрові предмети.

- 5.1. Чи використовує дитина в грі предмети-замінники і які? За яким принципом дитина вибирає предмети-замінники і перетворює їх для використання у грі?
- 5.2. Чи дає словесне позначення предметам-замінникам, наскільки легко це робить?
- 5.3. Хто є ініціатором вибору предметів-замінників: сама дитина чи дорослий? Чи пропонує свій варіант заміни партнеру?
- 5.4. Характеристика ігрових дій: ступінь узагальненості розгорнутість, різноманітність, адекватність, узгодженість своїх дій з діями партнера у грі. Яка роль слова у задумі ігрових дій?
- 5.5. Чи використовуються в грі образні іграшки і як часто? Чи є в дитини улюблені іграшки?

5.6. Як сприймає уявну ситуацію, чи розуміє її умовність, чи грається з уявними предметами?

6. Правила гри.

6.1. Чи виконують правила функцію регулятора гри? Чи усвідомлюються правила дитиною?

6.2. Як поєднує дитина виконання правил з роллю, яку взяла на себе?

6.3. Чи слідкує за виконанням правил іншими дітьми? Як реагує на порушення правил партнерами гри?

6.4. Як відноситься до зауважень партнера у грі з приводу виконання ним правил?

7. Досягнення результатів гри.

7.1. Як співвідноситься початковий задум і його реалізація у грі?

7.2. Чи співвідносить дитина свій задум з досягнутим результатом?

7.3. Якими засобами досягається реалізація задуму?

8. Особливості конфліктів у грі.

8.1. З приводу чого виникають найчастіше конфлікти (розподіл ролей, виконання правил, володіння іграшкою тощо)?

8.2. Які способи вирішення конфліктів?

9. Ігрова сфера.

9.1. Чи готує ігрову сферу раніше, чи підбирає предмети в ході гри?

9.2. Чи використовує запропоновану ігрову сферу (обладнання ігрового куточка) і як?

10. Роль дорослого в керівництві грою.

10.1. Чи звертається дитина до дорослого в процесі гри і з приводу чого? Як часто звертається?

10.2. Чи пропонує дорослому прийняти участь у грі?

Отримані результати співвідносять з **таблицею 2.2** та визначають рівень розвитку сюжетно-рольової гри у відповідності з віком дитини.

Тут має бути вставлена таблиця 2.2

Завдання 6. Вивчення взаємовідношень між предметом, дією та словами в рольовій грі.

Підготовка дослідження. Підібрати предмети (кубик, коробочка, м'ячик, автомобіль, собачка, лялька, олівець, папір), які володіють різним ступенем функціональної визначеності.

Проведення дослідження. Експеримент проводиться індивідуально з дітьми 3-7 років.

Перша серія. "Перейменування без дії з предметом". Перед дитиною на столі стоять предмети, і вона по запропонуванню експериментатора дає їм інші назви, перейменовуючи їх. Щоб бути впевненою в тому, що предмет дійсно сприймається і саме цей предмет перейменовується, дитина тримає його в руках і дивиться на нього під час перейменування. Як нові пропонуються назви самих різних предметів, наприклад, олівець назвати ножом або ложкою, коробку - будинком, м'ячик – яблуком і т.д.

Експериментатор дає в руки дитині предмет і запитує: "Що це?" Після відповіді говорить: "Скажи, це...". Після того, як дитина називає предмет в перший раз другою назвою, його просять повторити нову назву декілька разів, потім йому пропонують інший предмет, гра продовжується.

Друга серія. "Перейменування та дія з предметом". Дитині пропонують 4 предмета і їх ігрові назви: олівець стає ножом, м'яч - яблуком, автомобіль - будинком, кубик - собачкою. Після того, як дитина повторить назви предметів, їй пропонують зробити ряд дій з ними: "Дай собачці яблуко", "Відріж кусок яблука", "Постав собачку в будинок". Ігрові назви підбирають таким чином, щоб з одними предметами (олівець - ніж, м'яч - яблуко) задані дії зробити було легко, а у інших (кубик - собака, автомобіль - дім) невідповідність між предметами та його ігровим використанням було б більш значним та різним.

Якщо дитина діє з предметами не у відповідності з ігровою назвою або зовсім відмовляється це робити, то експериментатор нагадує їй про ігрове значення предметів і вдруге пропонує зробити дію.

Третя серія. "Конфліктне перейменування та дія з предметом". Аналогічна другій, та дія з більш розбіжним до ігровим та ігровим застосуванням предметів. Для гри пропонують ляльку та папір, які зберігають своє реальне значення протягом всієї гри. На доповнення до цих предметів даються олівець в якості ножа і ніж як олівець, а також молоток як ковбаса. Дитину просять: відрізати шматок ковбаси і дати ляльці; намалювати ляльці кульку та будинок; відрізати кусок паперу та завернути в нього ковбасу. Ускладнення цієї серії полягає в тому, що ігрове застосування предмета відбувається в конфліктній ситуації, при наявності реального предмета (різати олівцем при наявності ножа, малювати ножом при наявності олівця).

Якщо дитина діє з предметом, не керуючись його ігровим перейменуванням, експериментатор питає, чим він здійсню дію та нагадує про ігрове значення предметів.

Обробка даних. Підраховується кількість дітей у всіх вікових групах, які прийняли та не прийняли задачу на перейменування в серіях експерименту. Результати оформлюють в таблицю (табл. 2.3).

Виявляють вікові різниці при перейменуванні та вияснюють, як успішність перейменування залежить від складності ситуації (відсутність та наявність дії з предметом). Добре аналізують дані про вікові різниці при прийнятті задачі в 3 серії. Вияснюють, як дія взаємозв'язана зі словами.

Таблиця 2.3.

Успішність виконання завдання на перейменування

Вік дітей	I серія		II серія		III серія	
	Задачі на перейменування					
	Приймають	Не приймають	Приймають	Не приймають	Приймають	Не приймають
3-4 роки						
4-5 років						
5-6 років						
6-7 років						

Спостереження за адаптацією дитини. Адаптаційний листок

ПІБ (відповідний шифр) _____

Вік _____ група _____

Параметри	Характеристика	Дні відвідування											
1	2												
Настрій	Бадьорий, врівноважений												
	Нестійкий, роздратований												
	Пригнічений												
Тривалість і характер засипання	Спокійний, швидкий (до 10 хв)												
	Нестійкий												
	Неспокійний, повільний												
Тривалість і характер сну	Спокійний, відповідає вікові												
	Нестійкий												
	Неспокійний, не відповідає вікові												
Апетит	Хороший												
	Вибірковий, нестійкий												
	Поганий												
Навички самообслуговування	Відповідають вікові												
	Не завжди												
	Не відповідають вікові												
Ініціативність у грі	Вміє знайти собі справу												
	Не завжди												
	Не вміє зайняти себе іграшками												
Результативність дій	Закінчує розпочату справу												
	Не завжди												
	Не закінчує												
Самостійність у грі	Вміє грати самостійно												
	Не завжди												
	Самостійно не грає												
Ініціативність у стосунках з дорослими	Вступає у контакт												
	Не завжди												
	Сам у контакт не вступає												
Іде на контакт з дорослим	Легко												
	Вибірково												
	Важко												
Іде на контакт з дітьми	Легко												
	Вибірково												
	Важко												
Реакція на розлучення з матір'ю	Відходить від матері, проявляє												
	Важко розлучається і не одразу												
	Повертається до неї, плаче												

ШКАЛА ОЦІНКИ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ РАННЬОГО ВІКУ ВІД 1 ДО 3 РОКІВ

(За методикою В. Манової-Томової)

Шкала для оцінки психічного розвитку від 1 до 3 років складається з чотирьох поділок для другого року і двох для третього. Кожна поділлка включає 6 показників (відповідно до шести сторін психічного розвитку); 4 поділки для другого року - 15, 18, 21, 24 місяці - охоплюють по 3 місяці і кожний показник має величину місяця. Шкала оцінки психічного розвитку побудована з двох поділок, які охоплюють по 6 місяців - 30 місяців, 36 місяців; кожний показник має величину 1 місяць. Шість показників шкали для 1-3 років розподілені так: моторика (МОТ), уміння (УМ), навички (НАВ), образотворча діяльність (ОБТД), емоційно-соціальний розвиток (ЕСР), мовлення (МОВЛ).

15 місяців (1 рік 3 місяці).

1. МОТ. Ходить сама, але часто падає.
2. УМ. Ставить п'ять кубиків один на один.
3. НАВ. Тримає ложку під час їжі.
4. ОБТД. Може тримати олівець і залишає сліди.
5. ЕСР. Виконує два завдання за вказівкою дорослого.
6. МОВЛ. Користується десятьма і більше словами.

18 місяців (1 рік 6 місяців).

1. МОТ. Ходить упевнено, рідко падає.
2. УМ. Відтворює побачене в діях з іграшками.
3. НАВ. Пробує їсти самостійно.
4. ОБТД. Креслить спонтанно і старанно.
5. ЕСР. Хочє все робити сама.
6. МОВЛ. Пробує зв'язати два слова у речення.

21 місяць (1 рік 9 місяців).

1. МОТ. Робить спроби бігти.
2. УМ. Кидає м'ячик у коробку (корзину).
3. НАВ. Їсть самостійно.
4. ОБТД. Креслить у межах аркуша.
5. ЕСР. Шукає допомоги в дорослого, коли хтось забирає іграшку.
6. МОВЛ. Може назвати п'ять зображень на картинці.

24 місяці (2 роки).

1. МОТ. Сходить і спускається східцями, тримаючись за поручні.
2. УМ. Перегинає надвоє аркуш паперу.
3. НАВ. Регулює свої фізіологічні потреби - майже не мочить штани.
4. ОБТД. Наслідуючи, креслить вертикальні та горизонтальні лінії.
5. ЕСР. Вступає у контакт з іншими дітьми.
6. МОВЛ. Ставить перші запитання.

30 місяців (2 роки 6 місяців).

1. МОТ. Бігає значно краще.
2. УМ. Розстібає три гудзики.
3. НАВ. Систематично сповіщає про фізіологічну потребу.
4. ОБТД. Креслить криву замкнену лінію.
5. ЕСР. Можна впевнити словами відмовитись від чогось.
6. МОВЛ. Ставить різноманітні запитання.

36 місяців (3 роки).

1. МОТ. Сходить і спускається східцями без опори.
2. УМ. Вставляє п'ять кубиків один в один.
3. НАВ. Самостійно роздягається і роззувається.
4. ОБТД. Малює кульку, м'ячик, яблуко та ін.
5. ЕСР. В іграх відображає навколишнє життя і входить у роль.
6. МОВЛ. Може зв'язано розказати (переказати) простий ви падок або оповідання.

ВИКОРИСТАННЯ ШКАЛИ ПОКАЗНИКІВ У ДІАГНОСТИЦІ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

Для того, щоб дати оцінку психічного розпитку дитини у даний момент через "коефіцієнт розвитку" необхідно встановити точно: а) її календарний вік (КВ); б) вік її психічного розвитку (ВР). Календарний (хронологічний) вік (КВ) - це реальний вік дитини на момент дослідження. Він визначається різницею між датою народження і датою дослідження.

Психічний вік, або вік розвитку (ВР), становить рівень психічного розвитку. Він визначається здатністю при дослідженні за шкалою залежно від кількості показників, які реалізувала дитина у своєму розвитку для даного вікового мікро періоду. Вік розвитку рідко збігається з хронологічним віком. Найчастіше він або більший, або менший від календарного віку.

Це показує, що у загальному розвитку все це не є нерозривною єдністю, існує відносна самостійність розвитку окремих напрямів. Наприклад, може відбуватися швидкий розвиток моторики, а відставати відносний розвиток мовлення або емоцій. Отже, систематизація показників - норм у наведених шкалах дає можливість визначити не лише загальний вік розвитку (загальний психічний вік), а й вік розвитку в даний момент кожного з основних напрямків психіки: вік розвитку моторики, емоцій, мовлення та ін.

Приклад: календарний вік (КВ) дитини Л.М. 23 місяці. Дані оцінки віку її психічного розвитку (ВР) такі:

- моторика - 24-місячний вік;
- уміння руки - 21-місячний вік;
- навички - 21-місячний вік;
- образотворча діяльність - 18-місячний вік;

емоційно-соціальний розвиток - 18-місячний вік;

мовлення - 18-місячний вік.

Загальний психічний вік = (ВР) - 20 місяців.

Це свідчить: 1) загальний психічний вік дитини 20 місяців, тобто менший від хронологічного віку на 3 місяці (23 місяці); розвиток рухів випереджай календарний вік (на 1 місяць); вік мовлення, емоційно-соціального розвитку та образотворчої діяльності значно нижчий від хронологічного віку (на 5 місяців).

Дані за кожним показником для перегляду при дослідженні занотовуємо у спеціально розграфлені аркуші. Але саме визначення психічного віку (віку розвитку) не може дати задовільну оцінку психічного розвитку. Вона дуже часто визначається на основі безпосереднього оволодіння показниками, і тому одне й те саме числове вираження психічного віку може мати різне значення у двох дітей або в однієї дитини в різні періоди розвитку. Наприклад, дві дитини можуть мати однаковий вік розвитку - 18 місяців, але в однієї це буде наслідком розвитку аспектів психіки, а в іншій картина розвитку може бути відчиненою:

Показники	Дитина А	Дитина Б
Моторика	18 місяців	21 місяць
Уміння	18 місяців	18 місяців
Навички	18 місяців	21 місяць
Образотворча діяльність	18 місяців	18 місяців
Емоційно-соціальний розвиток	18 місяців	15 місяців
Мовлення	18 місяців	15 місяців
Загальний вік розвитку	18 місяців	18 місяців

Загальний рівень (вік розвитку) в обох випадках дорівнює 18 місяців, але по суті внутрішня будова і співвідношення окремих аспектів розвитку у них різні. У першій дитини розвиток здійснюється послідовно, систематично і гармонійно, у другій існує певна дисгармонія: деякі з основних аспектів (моторика та навички) випередили календарний вік, а інші (емоційно-соціальний, мовлення) відстали від календарного віку.

Психічний вік має велике значення в оцінці та діагностиці, оскільки виявляє рівень розвитку, але його значення є не абсолютним, а відносним. Щоб доповнити неточність і відносність оцінки виявленням психічного віку, співвідносимо два віки - календарний і психічний і через коефіцієнт розвитку визначаємо оцінку. Коефіцієнт розвитку (КоР) - це число, яке отримуємо від співвідношення

психічного і календарного віку. Ним визначається ступінь психічного розвитку $KoP = 100 (BP : KB)$.

Коефіцієнт 80 означає, що розвиток цієї дитини - на межі слабкого; коефіцієнт 93 означає нормальний, добрий розвиток.

Коефіцієнт розвитку KoP може визначити і коефіцієнт загального психічного розвитку (середнє всіх аспектів), і кожного аспекту розвитку зокрема. Таким чином, картина психічного розвитку при оцінці постає точнішою, оскільки можна бачити рівень і ступінь розвитку в аналізованому і синтезованому вигляді. На досвіді багаторазових досліджень ми переконались, що починати обстеження дитини раннього віку або дитини, що вперше прийшла у дошкільний заклад у віці до чотирьох років, необхідно з методик, запропонованих В. Мановою-Томовою.

Отже, за допомогою методики, запропонованої В.Мановою-Томовою, ми обстежили дитину, щоб переконатись, чи немає відставання у дитини за одним із показників психічного розвитку. На виконання цього обстеження, як правило, вистачає одного тижня. Дані конкретних психолого-педагогічних спостережень фіксуємо у заздалегідь підготовленій таблиці за кожним показником (6 таблиць). Зразок таблиць подається нижче.

Для пояснення результатів, отриманих за формулою, що подана вище, рекомендуємо користуватись такою класифікацією: 130 і більше - дуже високий психічний розвиток; 120-129 - високий розвиток; 110-120 - нормальний високий розвиток; 90-110 - середній нормальний розвиток; 80-89 - слабкий нормальний розвиток; 70-79 - межові випадки; 69 і менше - дебільність (за Мановою-Томовою, Софія, 1974).

Критерії фіксації фактів щоденного педагогічного спостереження за показниками норми розвитку в протоколах

Протокол №1. Розвиток моторики.

15місяців.	18місяців.	21 місяців	24 місяці.	30місяців.	36 місяців.	
Ходить сама, хоча можливі часті падіння.	Ходить впевнено, падає рідко.	Робить спроби бігти (темп рухів рук і ніг удвічі швидший, ніж ходіння).	Сходить і спускається східцями, тримаючись за поручні	Бігає значно краще (пробігає не менше 10 м).	Сходить і спускається східцями без опори.	Інші спостереження за розвитком моторики.

Фіксуємо як виконується дитиною кожний із показників конкретно на момент обстеження дитини (вказати дату проведення обстеження і що конкретно вдалося виявити за кожним з показників).

Протокол №2. Розвиток умінь.

15місяців	18 місяців	21 місяців	24місяців	30місяців	36 місяців	
Ставить п'ять кубиків один на один.	Відтворює побачене у діях з іграшками.	Кидає м'ячик у коробку (корзину).	Перегинає надвоє аркуш паперу.	Розстібає три гудзики.	Вставляє п'ять кубиків один в один.	Інші спостереження розвитку вмінь.

Фіксується, як конкретно дитина виконує кожний із показників на момент дослідження (вказати дату проведення обстеження за кожним з показників і що конкретно вдалося спостерігати за кожним з них).

Протокол №3. Розвиток навичок.

15місяців.	18 місяців	21 місяців	24 місяців	30місяців	36місяців.	
Тримає ложку під час їжі.	Робить спробу їсти самостійно.	Їсть самостійно.	Майже не мочить штани.	Систематично сповіщає про фізіологічну потребу.	Самостійно роздягається і роззувається.	Інші спостереження за розвитком навичок.

Фіксується, як виконує дитина кожний із показників на момент дослідження (конкретно вказується, ідо спостерігали за кожним з показників, дата спостереження).

Протокол №4. Розвиток образотворчої діяльності.

15місяців.	18 місяців.	21місяців	24 місяців	30 місяців	36місяців	
Може тримати олівець і залишати сліди.	Креслить спонтанно і старанно.	Креслить у межах аркуша.	Наслідуючи, креслять вертикальні і горизонтальні лінії.	Креслить криву замкнену лінію.	Малює кульку, м'ячик, яблучко.	Інші спостереження з образотворчої діяльності.

Фіксується, як виконує дитина кожний із зазначених показників на момент обстеження (конкретно вказується, що спостерігали за кожним з показників, і дата спостереження).

Протокол №5.

Емоційно-соціальний розвиток.

15місяців	18місяців	21місяців	24місяців	30місяців	36 місяців	
Виконує два завдання за вказівкою дорослого.	Хоче все робити самостійно.	Шукає допомоги у дорослого, коли хтось забирає іграшку.	Вступає у контакт з іншими дітьми.	Можна впевнити словами відмовитися від чогось.	У іграх відображає навколишнє життя і входить у роль.	Інші спостереження емоційно-соціального розвитку.

Фіксується, як виконує дитина кожний із зазначених показників на момент обстеження (конкретно вказується, що спостерігали за кожним з показників, дата спостереження).

Протокол №6 Розвиток мовлення.

15 місяців	18 місяців	21 місяців	24 місяців	30місяців	36 місяців	
Користується активно десятьма і більше словами.	Робить спробу зв'язати два слова у речення.	Може назвати п'ять зображень на картинці.	Ставить перші запитання: "Що це?","Де?"	Ставить різноманітні запитання: "Чому?","Як?"	Може послідовно переказати простий випадок або оповідання.	Інші спостереження розвитку мовлення

Фіксується, як виконує дитина кожний із зазначених показників на момент обстеження (конкретно вказується, що спостерігали за кожним з показників, дата спостереження).

2.2. Діагностика пізнавальної та емоційної сфери дошкільника

Психодіагностичні методики для дослідження пізнавальної сфери дитини раннього та дошкільного віку:

- вивчення мимовільного запам'ятовування;
- вивчення довільного запам'ятовування;
- вивчення оперативної слухової пам'яті;
- вивчення наочно-образної пам'яті;
- тест «Телевізор» (М. Луткіна, О.Лютова);
- вивчення стійкості уваги (можливий варіант: методика «Лабіринт» з дитячого варіанту тесту Дж. Векслера);
- вивчення концентрації уваги;
- вивчення наочно-дієвої та наочно-образної форм мислення(можливі варіанти: розбірка та складання піраміди; дошки Сегена; різнокольорова мозаїка; розуміння сюжетних картинок; диференціація предметів і об'єктів тощо);
- вивчення вербального мислення;
- оволодіння дітьми загальною структурою мислительної діяльності (розробка У. В. Ульєнкової);
- діагностика інтелекту дитини дошкільного віку (дитячий адаптований варіант методики Дж. Векслера).

Тест тривожності (Р. Темпл, М. Доркі, В.Амен)

Методика призначена для визначення рівня тривожності дитини, проводиться індивідуально з дітьми 3-7 років.

Стимульний матеріал: 14 малюнків, кожний з яких відображає певну типову для життя дитини ситуацію. Кожний малюнок виконано у двох варіантах: для дівчинки та для хлопчика. Обличчя дитини не вимальоване, а лише контур голови. Кожний малюнок доповнений двома зображеннями дитячої голови, що за розмірами точно відповідає контурам обличчя на малюнку. На одному із двох зображень – усміхнене обличчя, на іншому – сумне.

Малюнки демонструють дитині в чітко визначеному порядку один за одним. Бесіда відбувається в окремій кімнаті. Показуючи дитині малюнок, дослідник дає інструкцію.

Інструкція

1. Гра з молодшими дітьми.

«Як ти думаєш, яке обличчя буде у дитини: веселе чи сумне? Він (вона) грає з малюками».

2. Дитина і мати з немовлям.

«Як ти думаєш, яке обличчя буде в цієї дитини: сумне чи веселе? Він (вона) гуляє зі своєю мамою і малюком».

3. Об'єкт агресії.

«Як ти думаєш, яке обличчя буде в цієї дитини: веселе або сумне?»

4. Одягання.

«Як ти думаєш, яке обличчя буде в цієї дитини: сумне чи веселе? Він (вона) одягається».

5. Гра зі старшими дітьми.

«Як ти думаєш, яке обличчя буде в цієї дитини: веселе або сумне? Він (вона) грає зі старшими дітьми».

6. Вкладання спати на самоті.

«Як ти думаєш, яке обличчя буде в цієї дитини: сумне чи веселе? Він (вона) йде спати».

7. Умивання.

«Як ти думаєш, яке обличчя буде в цієї дитини: веселе або сумне? Він (вона) у ванній».

8. Догана.

«Як ти думаєш, яке обличчя буде в цієї дитини: веселе або сумне?»

9. Ігнорування.

«Як ти думаєш, яке обличчя буде в цієї дитини: сумне чи веселе?».

10. Агресивний напад.

«Як ти думаєш, яке обличчя буде в цієї дитини: веселе або сумне?»

11. Збирання іграшок. «Як ти думаєш, яке обличчя буде в цієї дитини: веселе або сумне? Він (вона) прибирає іграшки».

12. Ізоляція.

«Як ти думаєш, яке обличчя буде в цієї дитини: сумне чи веселе?»

13. Дитина з батьками.

«Як ти думаєш, яке обличчя буде в цієї дитини: веселе або сумне? Він (вона) зі своїми мамою і татом».

14. Їжа на самоті.

«Як ти думаєш, яке обличчя буде в цієї дитини: сумне чи веселе? Він (вона) їсть».

Щоб уникнути навіюваних і повторюваних виборів у дитини в інструкції чергуються визначення обличчя. Додаткові питання дитині не задаються.

Вибір дитиною відповідного обличчя і словесні висловлювання дитини можна зафіксувати в спеціальному протоколі.

Аналіз результатів тесту

Кількісний аналіз

На підставі даних протоколу обчислюється індекс тривожності дитини (ІТ), що дорівнює процентному відношенню числа емоційно негативних виборів (сумне обличчя) до загального числа малюнків (14):

$$ІТ = (\text{число емоційних негативних виборів} / 14) * 100\%$$

Залежно від рівня індексу тривожності діти підрозділяються на 3 групи:

- високий рівень тривожності (ІТ вище 50%);
- середній рівень тривожності (ІТ від 20 до 50%);
- низький рівень тривожності (ІТ від 0 до 20%).

Якісний аналіз

Кожна відповідь дитини аналізується окремо. Робляться висновки щодо можливого характеру емоційного досвіду дитини в даній (і подібної їй) ситуації. Особливо високе проєктивне значення мають малюнки: № 4 («Одягання»), № 6 («Укладання спати на самоті»), № 14 («Їжа на самоті»).

Діти, які роблять в цих ситуаціях негативний емоційний вибір, найімовірніше будуть володіти найвищим індексом тривожності ІТ; діти, що роблять негативні емоційні вибори в ситуаціях, зображених на малюнках: № 2 («Дитина і мати з немовлям»), № 7 («Умивання»), № 9 («Ігнорування») і № 11 («Збирання іграшок»), з більшою ймовірністю будуть мати високий або середнім індексом тривожності ІТ.

Як правило, найбільший рівень тривожності проявляється в ситуаціях, що моделюють стосунки дитина-дитина («Гра з молодшими дітьми», «Об'єкт агресії», «Гра зі старшими дітьми», «Агресивна напад», «Ізоляція»). Значно нижчий рівень тривожності в малюнках, що моделюють стосунки дитина-дорослий («Дитина і мати з немовлям», «Догана», «Ігнорування», «Дитина з

батьками»), і в ситуаціях, що моделюють повсякденні дії («Одягання», «Укладання спати на самоті», «Умивання», «Збирання іграшок», «Їжа на самоті»).

ПРОТОКОЛ

Прізвище та ім'я дитини (відповідний шифр): _____

Вік: _____

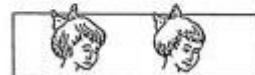
Дата: _____

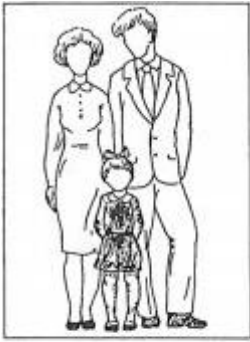
№ рисунка	Рисунок	Висловлювання дитини	Вибір	
			Веселе обличчя	Сумне обличчя
1	Гра з молодшими дітьми	.....	.....	.....
2	Дитина та мати з немовлям	.....	.....	.....
3	Об'єкт агресії	.....	.....	.....
4	Одягання	.....	.....	.....
5	Гра зі старшими дітьми	.....	.....	.....
6	Вкладання спати на самоті	.....	.....	.....
7	Умивання	.....	.....	.....
8	Докір	.....	.....	.....
9	Ігнорування	.....	.....	.....
10	Агресивний напад	.....	.....	.....
11	Прибирання іграшок	.....	.....	.....
12	Ізоляція	.....	.....	.....
13	Дитина з батьками	.....	.....	.....
14	Їжа на самоті	.....	.....	.....

Якісна інтерпретація _____
 _____
 _____
 _____
 _____

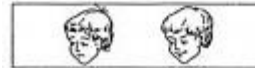
Стимульний матеріал

Для дівчат

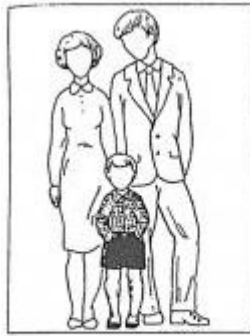
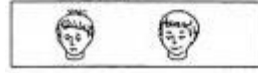
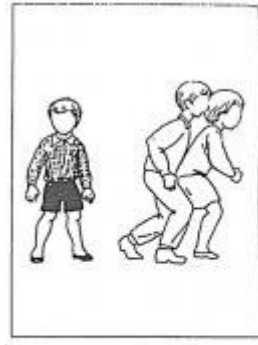

Для хлопчиків

Методика “Паровозик” (Велісва С.В.)*

Використовується з метою дослідження психічних станів дитини протягом дня в її діяльності, спрямована на визначення позитивного (ППС) та негативного (НПС) психічного стану кожної дитини (у подальшому ми будемо використовувати відповідні скорочення ППС та НПС) і сприятливість психологічного клімату у групі в цілому. Використовується індивідуально з дітьми від 2,5 років.

Стимульний матеріал: білий паровозик та 8 різнокольорових вагончиків (червоний, жовтий, зелений, синій - основні; фіолетовий, сірий, коричневий, чорний - додаткові). Вагончики безладно розташовані на білому фоні.

Мета: Визначення позитивного та негативного психічного стану дитини.

Інструкція: «Розглянь всі вагончики. Давай побудуємо незвичайний поїзд. Першим постав вагончик, що тобі здається найкрасивішим. Тепер вибери з тих, що залишилися найкрасивіший, і т.д.». Необхідно, щоб дитина втримувала всі вагончики в полі зору. Чим менша дитина, тим частіше повторюється інструкція, одночасно обводяться рукою вагончики, що залишилися.

Фіксуються:

Позиція вагончика	Коментарі, висловлення дитини	Висновки

Обробка даних.

1 бал - якщо дитина поставила вагончик фіолетових кольорів на другу позицію; чорний, сірий, коричневий — на третю; червоний, жовтий, зелений — на шосту.

2 бали - якщо дитина поставила вагончик фіолетових кольорів на першу позицію; чорний, сірий, коричневий — на другу; червоний, жовтий, зелений — на сьому, синій — на восьму.

3 бали - якщо чорний, сірий або коричневий вагончик поставлений на першу позицію; синій — на сьому; червоний, жовтий, зелений — на восьму позицію.

1 бал	Колір	Позиція	2 бали	Кольори	Позиція	3 бали	Кольори	Позиція
	Фіолетовий	2		Фіолетовий	1		Чорний	1
	Чорний	3		Чорний	2		Сірий	1
	Сірий	3		Сірий	2		Коричневий	1
	Коричневий	3		Коричневий	2		Синій	7
	Червоний	6		Червоний	7		Червоний	8
	Жовтий	6		Жовтий	7		Жовтий	8
	Зелений	6		Зелений	7		Зелений	8
				Синій	8			

- Психічний стан дитини оцінювався як позитивний, якщо сума балів не перевищувала - 3.
- При 4-6 балах - як негативний психічний стан низької ступіні (НПС нс);
- при 7-9 балів - як середня ступінь НПС;
- Більше 9 балів - висока ступінь НПС.

Поряд з отриманими індивідуальними результатами можна визначити і загальний психологічний клімат в групі дитячого садку. Для цього визначається сума всіх ППС (а) і НПС (б), різниця між ними ділиться на кількість дітей і помножується на 100% .

70% і вище - висока ступінь сприятливості психологічного клімату (с СПК);

42-69% - середня с СПК;

26-41,9% - незначна с СПК;

0 до 25% - початкова ступінь несприятливості психологічного клімату (с НПК);

1 до -25% - середня с НПК;

-26% та нижче - сильна с НПК.

*Диагностика психических состояний детей дошкольного возраста: Учебно-методическое пособие. Сост. Велиева С.В. СПб: Речь, 2005.

2.3. Діагностика психологічної готовності до школи.

Діагностика мотиваційної готовності.

Методика «Внутрішня позиція школяра» (Н.І.Гуткіної)

Мета: виявлення внутрішньої позиції школяра.

Обладнання: експериментальна бесіда, яка складається з 12 запитань.

Внутрішню позицію школяра можна виявити у грі, але цей шлях займає багато часу. Тому гру можна замінити експериментальною бесідою, яка дає аналогічний результат. Бесіда включає питання, які допомагають побічним чином визначити наявність пізнавальної і навчальної мотивації, а також культурний рівень середовища, в якому зростає дитина.

Інструкція: експериментатор просить дитину відповісти на запитання:

1. Ти хочеш йти до школи?
2. Чи хочеш ти ще на один рік залишитися в дитячому садку(вдома)?
3. Які заняття тобі більш за все подобалися в дитячому садку? Чому?
4. Чи любиш ти, коли тобі читають книжки?
5. Ти сам просиш, щоб тобі почитали книжку?
6. Які в тебе найулюбленіші книжки? Назви їх?
7. Чому ти хочеш йти до школи?
8. Чи прагнеш ти закінчити роботу, яка в тебе не виходить чи залишаєш її?
9. Тобі подобається шкільне приладдя?
10. Коли б тобі дозволили користуватися шкільним приладдям, а до школи дозволили б не йти, чи задовольняло б це тебе? Чому?
11. Якби ти зараз грав з друзями у школу, ким би ти хотів бути : вчителем чи учнем?
12. Коли ти граєш у школу, чого тобі хочеться: щоб урок був довшим чи перерва? Чому?

Інтерпретація результатів

На запитання 1, 2 практично всі діти відповідають «Так», тому вони не є інформативними.

Якщо дитина хоче йти до школи, то, як правило, вона відповідає на питання 2 незгодою залишитись ще на один рік в дитячому садку або вдома, і навпаки. Важливо звернути увагу на те, як дитина пояснює своє бажання йти до школи: «щоб навчитися читати, писати» тощо. Але деякі діти відповідають, що вони хочуть іти до школи тому, що їм «набридло в дитячому садку» чи «не хочеться спати після обіду», тобто бажання йти до школи не пов'язане із змістом навчальної діяльності чи зміною соціального статусу дитини.

Питання 3-6 спрямовані на з'ясування пізнавального інтересу опитуваного, а також рівня його розвитку. Деяке уявлення про дитину дає питання 6 (про улюблені книжки).

Відповідь на питання 8 дає уявлення про те, як дитина ставиться до труднощів у діяльності.

Коли дитина ще не дуже бажає стати учнем, то її задовольняє ситуація, яка пропонується питанням 10, і навпаки.

Якщо дитина бажає вчитися, то вона, як правило, у грі в школу обирає роль учня, пояснює це бажанням вчитися (питання 11), а також обирає варіант «щоб урок був довшим, ніж перерва», щоб більше займатися на уроці навчальною діяльністю (питання 12).

Аналіз відповідей на питання демонструє сформованість (+), чи не сформованість (-) внутрішньої позиції школяра.

Діагностика функціональної готовності

Першочерговим завданням при діагностиці шкільної зрілості є визначення функціональної готовності дитини до навчання.

Відомо, що діти з низьким рівнем функціональної готовності складають «групу ризику» як з точки зору засвоєння шкільної програми, так і з точки зору втомлюваності та схильності до захворювань. Багато таких дітей вже з перших днів потрапляють в категорію невстигаючих, інші - постійно переживають надмірне нервово-психічне напруження, що призводить до невротизації та психосоматичних захворювань.

Для діагностики функціональної готовності використовують методика Керна-Йірсека. Ця методика в основному дає можливість визначити рівень саморегуляції при виконанні дитиною письмових дій, зокрема тонкої моторики руки, а також координації зору та рухів руки. Ці вміння необхідні в школі для оволодіння письмом. Дана методика, однак, не дає можливості зробити висновки про причини неякісного виконання завдань, ці причини можуть бути пов'язані з недостатнім розвитком сенсомоторних зв'язків та тонкої моторики руки, з поганою орієнтацією у просторі, слабким розвитком довільних процесів, низьким інтелектуальним розвитком та ін.

Для з'ясування цих причин необхідно провести додаткові дослідження (див. «Діагностика вольової готовності» та «Діагностика інтелектуальної готовності»).

Методика Керна- Йірсека

Мета: Діагностика функціональної готовності.

Матеріал: Аркуш білого паперу, картка з реченням «Він їв сир» (див. Додаток 1.1) та картка з групою крапок (див. Додаток 1.2). Діаметр кожної крапки 2 мм, відстань між крапками 10 мм.

ХІД РОБОТИ ТА ІНСТРУКЦІЇ: Тест складається з трьох завдань.

Завдання № 1. Малюнок чоловічої фігури.

Дитині дають аркуш білого паперу кажуть: «Намалюй тут хлопчика так, як вмієш». Жодних пояснень, допомоги, звертання уваги на недоліки малюнка не допускається. Якщо дитина починає розпитувати, як малювати, дослідник повинен обмежитися фразою: «Малюй так, як можеш». Якщо дитина не починає малювати, слід її підбадьорити: «Малюй, в тебе все вийде». Інколи дитина питає,

чи не можна замість хлопчика малювати дівчинку. В такому випадку слід відповідати, що всі малюють хлопчика, і їй також потрібно намалювати хлопчика. Якщо дитина вже почала малювати дівчинку, слід дозволити домалювати, а потім попросити, щоб поряд намалювала ще й хлопчика.

Завдання № 2. Копіювання речення.

Перед дитиною кладуть картку з реченням «Він їв сир» і кажуть: «Подивись! Тут щось написано. Ти ще не вмієш писати, однак, спробуй, можливо в тебе вийде так само. Добре подивись, як це написано, і ось тут, поруч, на вільному місці напиши це». Якщо дитина не вгадає довжину фрази і не помістить одне слово в рядку, слід звернути увагу на те, що це слово можна написати вище або нижче.

Завдання № 3. Змалювання групи крапок.

Перед дитиною кладуть картку з групою крапок, і кажуть: «Подивись! Тут намальовані крапки. Спробуй намалювати такі самі».

Обстеження проводиться індивідуально або в групі з 8-10 дітей. Під час виконання всіх трьох завдань досліднику необхідно звернути увагу на наступне:

- чи дитина відразу приступає до роботи;
- якою рукою дитина малює;
- чи перекладає олівець з однієї руки в іншу;
- чи випускає олівець з руки і шукає його;
- чи дитина крутиться;
- чи малює в тому місці, де вказано;
- чи бажає переконатися у тому, що малює гарно;
- з якого боку починає копіювати речення.

ОБРОБКА РЕЗУЛЬТАТІВ: Кожне виконане завдання оцінюється в балах від 1 (найкраща оцінка) до 5 (найгірша оцінка).

Завдання № 1 (див. Додаток 1.3).

При оцінці цього завдання розмір малюнка не враховується.

1 бал - фігура намальована синтетичним способом: вся верхня частина тулуба та руки малюються відразу, як єдине ціле (їх можна обвести одним контуром, не відриваючи олівець від паперу). Фігура повинна мати голову, тулуб та кінцівки. Голову з тулубом з'єднує шия, голова не повинна бути більша від тулуба. На голові є волосся, вуха, на обличчі - очі, ніс, рот. Верхні кінцівки закінчуються рукою з пальцями, ноги внизу мають стопу. Є всі ознаки чоловічого одягу.

2 бали виставляються у двох випадках: а) виконані всі вимоги на один бал, крім синтетичного способу малювання. Фігура малюється аналітично: спочатку зображується голова та тулуб, а потім до тулуба домальовуються руки та ноги, ознакою одягу можуть бути лише гудзики; б) фігура намальована синтетичним

способом, присутні всі обов'язкові частини обличчя, Відсутні лише дві деталі: шия та волосся.

3 бали - фігура має голову, тулуб та кінцівки. Руки або ноги намальовані двома об'ємними лініями. Можуть бути відсутні шия, волосся, вуха, одяг, пальці та ступні.

4 бали - зображено фігуру з головою, тулубом та кінцівками (достатньо однієї пари). Одна з кінцівок може бути намальована лише однією лінією.

5 балів - виставляється в двох випадках: а) відсутнє чітке зображення тулуба ("головоніжка"); б) кривулі.

Завдання № 2 (див. Додаток 1.4).

1 бал - скопійовану фразу можна прочитати. Літери не більш, ніж удвічі перебільшують зразок і утворюють три слова. Перша літера за висотою відповідає великій літері. Фраза відхиляється від горизонтальної лінії не більше, ніж на 30°.

2 бали - можна прочитати всі літери. Розмір літер та дотримання горизонтальної лінії не враховуються. Літери можуть мати зайвий елемент. Над „і” та „ї” можуть бути не поставлені крапки і одна літера є відсутньою.

3 бали – речення явно розділені на три бали – речення явно розділені на три частини. Можна прочитати не менше чотирьох літер.

4 бали – на зразок подібні принаймні три літери, відтворений зразок все ще створює рядок напису.

5 балів – кривулі.

Завдання № 3 (див. Додаток 1.5).

1 бал - майже повне копіювання зразку того самого розміру. Малюнок повинен бути паралельним до зразка. Допускається незначне відхилення однієї крапки від рядка чи стовпчика.

2 бали - кількість та розташування крапок повинно відповідати зразку, допускається відхилення двох-трьох крапок на половину ширини проміжку між рядком чи стовпчиком. Допустимо зменшення зразка, а збільшення - не більше, ніж у два рази.

3 бали - виставляються в двох випадках: 1) виконуються умови на 2 бали, але замість крапок - круги, кола або овали; 2) кількість крапок (кіл, кругів, овалів) може не відповідати зразку (їх може бути від 7 до 10, але контур малюнка в цілому відповідає зразку. В обох випадках допускається будь-який поворот, навіть на 180°.

4 бали - контур малюнка не відповідає зразку, але все це складається з крапок, кругів або овалів. Інші форми, наприклад, лінії, недопустимі. Розмір малюнка та кількість крапок не враховується.

5 балів - кривулі.

Загальний результат - сума балів всіх трьох завдань.

Діагностика вольової готовності

Успішність навчання дитини в 1 класі суттєво залежить від її вольової готовності - розвитку довільних психічних процесів. Насамперед, слід звернути увагу на сформованість довільної уваги, довільної пам'яті, а також на вміння діяти за правилами.

Методика "Хатка" (автор О.М. Прихожан).

МЕТА: Діагностика рівня розвитку довільної уваги.

МАТЕРІАЛ: Аркуш білого паперу, картка з намальованою хаткою (див. **Додаток П.1**).

ХІД РОБОТИ: Дитині пропонують перемалювати хатку, окремі деталі якої складені з елементів великих букв. Коли робота закінчена, дитині дають можливість перевірити, чи все правильно перемальовано. Якщо дитина побачить у своєму малюнку неточність, вона може їх виправити, але це повинно бути зареєстровано в протоколі дослідником. У ході виконання завдання необхідно відмічати відволікання дитини. Обстеження проводиться індивідуально або в групі з 8-10 дітей.

ІНСТРУКЦІЯ: «Подивись! Тут намальована хатка. Спробуй намалювати таку ж. А тепер перевір, чи ти все правильно намалював».

ОБРОБКА РЕЗУЛЬТАТІВ:

Безпомилкове копіювання малюнка оцінюється в 0 балів. За кожну помилку нараховується 1 бал. Помилками вважаються:

- а) неправильно зображений елемент. Якщо один і той самий елемент неправильно зображений у всіх деталях малюнка (наприклад, неправильно намальовані палички, з яких складається права частина паркану), то 1 бал нараховується не за кожен елемент, а за всю серію цих елементів. Права і ліва частина паркану оцінюються окремо. Неправильно відтворена кількість елементів у серії елементів помилкою не вважається. Не є важливим те, скільки паличок матиме паркан або скільки ліній буде у штриховці даху і т.п.;
- б) заміна одного елемента іншими;
- в) відсутність елемента;
- г) розриви між лініями в тих місцях, де вони повинні бути з'єднані.

Інколи неякісне виконання завдання пов'язане не з поганою увагою, а з тим, що дитина не сприйняла поставленої задачі - змалювати точно за зразком. Про це можна судити з того, як дитина працює: якщо дитина, подивившись на малюнок, відразу ж його намалювала, не порівнюючи зі зразком, і віддала роботу, то допущені помилки не можна відносити на рахунок поганої довільної уваги.

В тому випадку, якщо дитина не намалювала окремі елементи, їй можна запропонувати відтворити ці елементи за зразком у вигляді самостійних фігур. Наприклад, за зразком пропонується намалювати різноманітні елементи хатки:

коло, квадрат, трикутник і т.п. Це робиться для того, щоб перевірити, чи пропуск цих елементів не пов'язаний з тим, що дитина просто не може їх намалювати. Слід також відзначити, що при дефекті зору можливі розриви між лініями в тих місцях, де вони повинні бути з'єднані.

Методика "Запам'ятай фігури".

МЕТА: Діагностика обсягу довільної та мимовільної образної (зорової) пам'яті.

МАТЕРІАЛ: Картка з геометричними фігурами різного кольору (див. Додаток П.2). Кольори фігур: голубий, оранжевий, сірий, зелений, коричневий, фіолетовий, рожевий, чорний, жовтий, золотистий, синій, червоний. Таблиця для реєстрації відповідей (див. Додаток П.3). Секундомір.

ХІД РОБОТИ: Дитині протягом 2 хв. пропонують уважно розглянути картку з геометричними фігурами і запам'ятати їх якомога більше. Після цього картку забирають і просять замалювати у будь-якій послідовності ті фігури, які запам'яталися, фіксується час відтворення фігур (Т) в секундах. Після того, як фігури замальовані, дитину просять назвати колір кожної фігури. Обстеження проводиться індивідуально.

ІНСТРУКЦІЯ: «Зараз ми будемо бавитись у гру «Хто краще запам'ятає фігури?» Я тобі покажу картку, на якій намальовані фігури. Ти їх уважно розглянь і спробуй запам'ятати. Після цього намалюй ось тут всі фігури, які ти запам'ятав».

ОБРОБКА РЕЗУЛЬТАТІВ:

Підрахунки для визначення показника довільної пам'яті.

1. Підраховується кількість правильно відтворених фігур (Cg), помилково відтворених та не існуючих фігур (Mg), а також загальна кількість тестованих фігур Ng), (Для даної методики Ng = 10). У зв'язку з тим, що дитина при запам'ятовуванні фігур може повернути картку, орієнтація фігур при їх відтворенні не враховується. Повторно намальовані однакові фігури вважаються за одну.

2. Підраховується показник продуктивності довільної пам'яті:

$$Vg = \frac{(Cg - Mg)}{Ng}$$

Для визначення показника мимовільної пам'яті підраховується кількість правильно відтворених кольорів (С). Колір вважається відтвореним правильно, якщо він приписується тій фігурі, яка була в нього забарвлена.

Методика "Запам'ятай слова".

МЕТА: Діагностика обсягу довільної вербальної (слухової) пам'яті.

МАТЕРІАЛ: Картка зі словами: ложка, шапка, груша, машина, книга, земля, заєць, олівець, лампа, трамвай, клей, дерево. Таблиця для реєстрації відповідей (див. Додаток П.3). Секундомір.

ХІД РОБОТИ: Дитині повільно, з інтервалом між словами в 1 с. один раз читають список з 12 слів. Після того просять у будь-якому порядку назвати слова, які дитині запам'яталися. Обстеження проводиться індивідуально. Фіксуються відповіді дитини та час відтворення слів (Т) в секундах.

ІНСТРУКЦІЯ: «Зараз ми будемо бавитись у гру «Хто краще запам'ятає слова?». Я тобі один раз прочитаю 12 слів. Уважно їх прослухай і спробуй запам'ятати. Коли я закінчу читати, ти назвеш ті слова, які запам'ятав».

ОБРОБКА РЕЗУЛЬТАТІВ:

1. Підраховується кількість правильно відтворених слів (С), помилково відтворених слів (М) та тестових слів (N). Для даної методики N = 12.

2. Підраховується показник продуктивності довільної пам'яті (В):

$$B = \frac{(C-M)}{N}$$

Методика "Графічний диктант". (автор Д.Б.Ельконін).

МЕТА: Діагностика вміння діяти за правилом.

МАТЕРІАЛ: Аркуш паперу в клітинку з проставленими трьома крапками. Крапки ставляться на відстані чотирьох клітинок від лівого краю сторінки одна під другою. По вертикалі відстань між ними - 7 клітинок.

ХІД РОБОТИ: дітям видається аркуш паперу з проставленими крапками. Крапки ставляться на відстані чотирьох клітинок від лівого краю сторінки одна під другою. Дітям пропонується виконати роботу за правилом (правила див. в Інструкції). Діти повинні виконати три візерунки: один тренувальний і два тестових. Під час роботи над тренувальним візерунком дослідник може виправляти помилки, які допускають діти. При малюванні тестових візерунків такий контроль не проводиться, і дослідник стежить лише за тим, щоб діти починали новий візерунок з правильної крапки. Диктуючи, потрібно дотримуватись достатньо довгої паузи, щоб діти встигли закінчити попередню лінію. На самостійне продовження візерунку дається 2 хв.

ІНСТРУКЦІЯ: «Зараз ми разом будемо вчитися малювати різні візерунки. Треба постаратися, щоб вони вийшли гарними і акуратними. Для цього ви повинні уважно слухати мене - я буду говорити, в яку сторону і на скільки клітинок провести лінію. Проводьте тільки лінії, які я буду диктувати. Коли накреслите лінію, чекайте, поки я не скажу, як намалювати іншу. Не відриваючи олівець від паперу, кожену лінію починайте там, де закінчилась попередня».

Усі пам'ятають, де права рука? Це та рука, в якій ви тримаєте олівець. А ліва? Коли я скажу, що треба провести лінію вправо, ви її проведете на дошці, попередньо розкресленій на клітинки, проводиться лінія зліва вправо довжиною однієї клітинки. Це я провела лінію на одну клітинку вправо. А тепер я, не

відриваючи руки, проводжу лінію на дві клітинки вверху, а тепер - на три клітинки вправо (слова супроводжуються накресленням ліній на дошці)».

ТРЕНУВАЛЬНИЙ ВІЗЕРУНОК: «Починаємо малювати перший візерунок. Поставте олівець на верхню крапку. Увага! Малюйте лінію: одна клітинка вниз, одна вправо, одна вверху, одна вправо, одна вниз, одна вправо, одна вправо, одна вниз. Далі продовжуйте малювати такий візерунок самі».

ПЕРШИЙ ТЕСТОВИЙ ВІЗЕРУНОК: «Тепер поставте олівці на наступну крапку. Приготувались! Увага! Одна клітинка вверху, одна вправо, одна вверху, одна вправо, одна вниз, одна вправо, одна вниз, одна вправо. А тепер самі продовжуйте малювати цей візерунок».

ДРУГИЙ ТЕСТОВИЙ ВІЗЕРУНОК: «Тепер намалюємо інший візерунок. Поставте олівець на останню крапку. Увага! Починаємо диктувати. Три клітинки вверху, одна вправо, дві вниз, одна вправо, дві вверху, одна вправо, три вниз, одна вправо, дві вверху, одна вправо, дві вниз, одна вправо, три вверху. Тепер самі продовжуйте малювати цей візерунок».

ОБРОБКА РЕЗУЛЬТАТІВ: Обробляються лише тестові візерунки. Окремо оцінюються дії дитини під час диктування і правильність самостійного закінчення візерунку. Перший показник - дії дитини під диктування (Д) - свідчить про вміння уважно слухати і чітко виконувати вказівки вчителя, не відволікаючись на сторонні подразники. Другий показник - самостійні дії дитини (С) - свідчить про рівень самостійності дитини в навчальній роботі.

При оцінці візерунків слід орієнтуватися на наступні рівні виконання:

1 бал (високий рівень) - обидва візерунки в цілому відповідають тому, що диктувалось, в одному з них зустрічаються помилки.

2 бали (середній рівень) - обидва візерунки частково відповідають тому, що диктувалось, але містять помилки, один візерунок зроблено безпомилково, а другий зовсім не відповідає тому, що диктувалось.

3 бали (рівень нижчий від середнього) - один візерунок частково відповідає тому, що диктувалось, інший - зовсім не відповідає.

4 бали (низький рівень) - жоден з візерунків не відповідає тому, що диктувалось.

Діагностика інтелектуальної готовності

I субтест: "Обізнаність та кмітливість" - дає можливість вивчити обсяг загальних знань дитини, а також її здатність до абстрактного мислення.

Мета: діагностика обсягу знань та рівня розвитку абстрактного мислення.

II субтест: "Математичні задачі" - виявляє початкові знання дітей з математики та вміння розв'язувати елементарні математичні задачі.

Мета: діагностика математичних знань та умінь.

III субтест: "Словниковий" - дає можливість виявити рівень мовного розвитку та сформованості понять.

Мета: діагностика рівня мовного розвитку (словникового запасу).

IV субтест: "Цифрові ряди".

Мета: діагностика обсягу короткочасної слухової пам'яті.

V субтест: "Четвертий зайвий" - дає можливість визначити рівень розвитку наочно-образного мислення.

Мета: Діагностика рівня розвитку наочно-образного мислення.

VI субтест: "Послідовні малюнки" - визначає ступінь сформованості причинно-наслідкових зв'язків та логічного мислення.

Мета: діагностика рівня логічного мислення (причинно-наслідкові зв'язки).

VII субтест: "Коректурна проба" - спрямований на дослідження точності та продуктивності уваги. Методика П'єрона- Рузера.

Мета: діагностика ступеню розвитку точності та продуктивності уваги.

VIII субтест: "Лабіринт" - виявляє ступінь розвитку концентрації уваги та просторові орієнтації.

Мета: діагностика ступеня розвитку концентрації уваги та просторової орієнтації.

Залежно від того, наскільки швидко та правильно дитина розв'язує завдання субтестів, можна судити про рівень розвитку її інтелекту. Однак, при діагностиці інтелектуальної готовності основну увагу слід звертати не на загальний показник інтелекту, а на розподіл балів за окремими субтестами, зокрема, між вербальним та невербальним інтелектом. Тільки таким чином можна виявити індивідуальні особливості інтелекту кожної дитини.

I субтест "Обізнаність та кмітливість" (модифікація тесту Я. Йірасека).

Мета: діагностика обсягу знань та рівня розвитку абстрактного мислення.

Матеріал: перелік питань (див. Додаток III.I).

Хід роботи: Дослідження проходять у формі бесіди. Ставлять запитання і дослівно записуються відповіді.

Інструкція: "Я хочу тебе про щось запитати. Уважно послухай запитання, добре подумай, а потім відповідай".

Обробка результатів: За кожну відповідь нараховується певна кількість балів.

№ пит.	Відповіді	Бали
I.	Правильна відповідь – кінь	0
	Неправильна або її відсутність	- 5
II.	Правильна – обідаємо, їмо	0
	Неправильна – снідаємо, вечеряємо, спимо	-3

	та ін.	
III.	Правильна - темно. Неправильна – ніч, місяць та ін. або її відсутність	0 -4
IV.	Правильна - зелена. Неправильна або її відсутність.	0 -4
V.	Правильна - фрукти. Неправильна (овочі та ін.) або відсутність відповіді	1 -1
VI.	Правильна відповідь: щоб поїзд не зіштовхнувся з автомобілем; щоб ніхто не потрапив під поїзд і т. п. Правильна відповідь, але після пояснення, що шлагбаум - це палка, яка перегороджує дорогу Неправильна відповідь або її відсутність	1 0 -1
VII.	Правильна відповідь: міста. Правильна - станції. Неправильна або її відсутність.	1 0 -1
VIII.	Правильна - ягня, цуценя (щеня). Тільки одна правильна відповідь. Неправильна або її відсутність.	4 0 -1
IX.	Правильна - на kota, тому що в нього 4 лапи, шерсть, хвіст, кігті (достатньо однієї схожості). Відповідь: на kota (без наведення спільних ознак). Неправильна або її відсутність.	0 1 -3
X.	Правильна - щоб загальмувати з гори, на повороті; зупинитися у випадку небезпеки зіткнення або після закінчення їзди (вказуються дві або більше причини Вказується лише одна причина - загальмувати або зупинитися. Неправильна або її відсутність.	1 0 -1
XI.	Правильна - спорт, фізкультура (достатньо однієї назви). Відповідь - ігри, вправи, гімнастика, змагання (одну назву).	3 2

	Неправильна або її відсутність.	0
XII	Правильна - вказуються три наземних транспортних засоби, літак або корабель.	4
	Вказуються: 1) тільки 3 наземних транспортних засоби; 2) три наземних транспортних засоби і літак або корабель, але після пояснення, що транспортні засоби - це те, на чому ми їдемо).	2
	Вказуються один-два транспортні засоби.	1
	Неправильна або її відсутність.	0
XIII.	Вказуються три ознаки з наступних можливих: сиве волосся, відсутність волосся; зморшки; вже не може працювати; погано бачить; погано чує; часто хворіє і т.п.	4
	Правильна - одна-дві ознаки.	2
	Неправильна або її відсутність.	0
XIV.	Вказуються дві причини з наступних можливих: щоб бути здоровим, загартованим, сильним, рухливим, струнким; не бути товстим; щоб перемогти і т.п.	4
	Вказується одна причина.	2
	Неправильна або її відсутність.	0
XV.	Вказується одна причина з наступних можливих: на нього працюють інші; він лінивий; мало заробляє і не може собі нічого купити і т.п.	2
	Неправильна або її відсутність.	0
XVI.	Правильна відповідь: так платять за пересилку листа.	5
	Відповідь: інакше той, кому посилають лист, повинен заплатити штраф.	2
	Неправильна або її відсутність.	0

Підраховується загальна сума балів.

II субтест. “Математичні задачі”

Мета: діагностика математичних знань та умінь.

Матеріал: перелік завдань (див. **Додаток III.2**).

Хід роботи: дитині у формі бесіди задають питання і дослівно записують відповіді.

Інструкція: "Ми зараз будемо бавитися в гру "Весела математика". Почнемо з того, що порахуємо, скільки в нас пальчиків. Починай! (питання №1 II субтесту). А тепер порахуй назад (від десятого пальчика до першого (питання №2 II субтесту). Молодець! Тепер дивись на цей малюнок (питання №3 II субтесту). Ми з тобою дуже добре порахували, а тепер скажи мені... (питання № 4 II субтесту). Давай разом подивимося на ці малюнки, і ти скажеш, які фігурки тут намальовані (питання №5 II субтесту). А тепер останнє завдання. Уважно продумай свою відповідь, (питання №6 II субтесту).

Обробка результатів: За кожну відповідь нараховується певна кількість балів.

№	ВІДПОВІДЬ	Бал
I.	Правильна відповідь.	1
	Одна помилка.	0
	Дві і більше помилок.	-1
II.	Правильна відповідь.	2
	Одна помилка.	1
	Дві і більше помилок.	0
III.	Всі відповіді правильні.	0
	Одна помилка.	-1
	Дві помилки.	-2
	Три помилки.	-3
	Чотири помилки.	-4
IV.	Всі відповіді правильні.	5
	Правильні п'ять відповідей: а; б (або д); в; г; е;	4
	Правильні чотири відповіді: а; в; г; е	3
	Правильні три відповіді: а; в; г (або е).	2
	Правильні дві відповіді: а; в.	1
	Правильна одна відповідь.	0
	Всі відповіді помилкові	-1
V.	Трикутник.	1
	Квадрат або чотирикутник.	1
	Квадрат чотирикутник	2
	Прямокутник або чотирикутник	1
	Прямокутник, чотирикутник.	2
	Круг	1

	Орап	1
	Шестикутник, багатокутник або багатогранник	4
VI.	Всі відповіді правильні.	8
	Правильні три відповіді.	6
	Правильні дві відповіді.	4
	Правильна одна відповідь.	2
	Всі відповіді помилкові	0

Підраховується загальна сума балів.

III субтест «Словниковий».

Мета: діагностика рівня мовного розвитку (словникового запасу).

Матеріал: список слів (див. Додаток III.3).

Хід роботи: Дитині пропонують пояснити значення слів. Відповіді дослівно записуються. Перед початком роботи дослідник пояснює значення одного - двох слів.

Інструкція: "Побавимось у гру "Чарівне слово". Я буду тобі називати слово, а ти мені розкажеш все, що ти про нього знаєш".

Обробка результатів: Проводиться якісна обробка даних. Відповіді діляться на повні (3 бали), неповні (2 бали) та помилкові (0 балів). Підраховується загальна сума балів.

IV субтест "Цифрові ряди"

Мета: Діагностика обсягу короткочасної слухової пам'яті.

Матеріал: Набір числових рядів (див. Додаток III.4).

Хід роботи: Обстеження складається з двох частин. Дитині повільно, з інтервалами між словами в 1 сек. лише раз читають ряди чисел. В першій частині після кожного зачитаного ряду, дитина відтворює його дослівно в прямому порядку, а другій - в зворотному. Перестановка цифр місцями вважається помилкою. Якщо дитина не може безпомилково відтворити підряд два ряди однакової довжини, то обстеження припиняється.

Інструкція для I частини: «Зараз ми будемо з тобою бавитися в гру «Телефон». Я буду тобі називати цифри, а ти уважно слухай, а потім їх повтори. Міняти цифри місцями не можна. Дитині демонструється приклад: «3, 5, 1». Дитина повинна відтворити в прямому порядку: «3,5,1».

Інструкція для II частини: «А тепер ми будемо бавитись в гру «Зіпсований телефон». Так, як і попереднього разу, я даватиму цифри, а ти повториш їх у зворотному порядку, ось так: я кажу 3,1, а ти - 1, 3; я кажу 5, 2, 6, ти - 6, 2, 5». При необхідності дитині демонструється ще декілька прикладів.

Обробка результатів: Окремо підраховується обсяг короткочасної слухової пам'яті для прямого відтворення (Вп) і для зворотного відтворення (Вз). Вп та Вз - це кількість чисел в тому ряді, який останнім два рази підряд відтворено безпомилково.

V субтест "Четвертий зайвий"

Мета: Діагностика рівня розвитку наочно-образного мислення.

Матеріал: Набір з 9 карток (1 зразок і 8 тестів), на кожній з яких зображено чотири предмети (див. Додаток III.5). Секундомір.

Хід роботи: Дитині послідовно пропонують розглянути картки і визначити, який предмет зайвий. Після цього дитина повинна пояснити: а) чому він зайвий; б) чим подібні решта три предмети. Картки подаються у заданій послідовності. Фіксується час пошуку зайвого предмету (пояснення дитини в цей час не враховується).

Інструкція: «Зараз ми будемо бавитись в гру – «Четвертий зайвий». Я буду тобі показувати картки, на яких намальовані малюнки (демонструється зразок). Подивись! Ось тут ти бачиш листочки дуба, клена, каштана та листок паперу. Один з цих листочків тут є зайвим. Як ти думаєш, який? Це листочок паперу. Знаєш чому? Тому, що лише цей листочок із зошита і на ньому можна писати, а у всіх інших спільне те, що вони ростуть на дереві. Тепер ти мені сам будеш показувати який малюнок зайвий...Чому зайвий?...Чим подібні решта три?».

Обробка результатів: 1. Правильність виконання завдання оцінюється в балах (В). За вибір правильного малюнка (одного з чотирьох) дитина отримує один бал, за вибір неправильного (будь-якого з трьох, що залишились) - 0 балів.

Правильні відповіді:

Картка 1 - малюнок 2.

Картка 2 - малюнок 1.

Картка 3 - малюнок 3.

Картка 4 - малюнок 4.

Картка 5 - малюнок 1.

Картка 6 - малюнок 4.

Картка 7 - малюнок 3.

Картка 8 - малюнок 4.

2. При умові правильної відповіді за правильне пояснення (чому предмет зайвий, та чим подібні решта три предмети) додається 1 бал; за правильне пояснення чому предмет зайвий, та чи подібні решта три предмети - 2 бали

3. Підраховується сумарний показник наочно-образного мислення для кожного з восьми завдань (А):

$$A - B + П.$$

4. Підраховується загальний показник наочно-образного мислення для всіх восьми завдань (Азаг):

$$A_{заг} = \sum_{i=1}^8 A_i.$$

VI субтест "Послідовні малюнки"

Мета: Діагностика рівня розвитку логічного мислення (причинно-наслідкових зв'язків)

Матеріал: 6 серій картинок (див. Додаток Ш.6), секундомір.

Хід роботи: Дитині по черзі пропонують картинки від першої до шостої серії. Всі разом картинки даються у правильній орієнтації, але у помилковій послідовності стопкою (малюнок під малюнком). Послідовність малюнків повинна бути наступною (зверху вниз):

I серія - 2, 3, 1.

II серія - 3, 1, 2.

III серія - 2, 1, 3.

IV серія - 2, 4, 1, 3.

V серія - 3, 1, 4, 2.

VI серія - 4, 2, 3, 1.

Дитина повинна розкласти малюнки у логічній послідовності, вказати, де початок і де кінець та пояснити, чому саме так розклала. Фіксується час роботи окремо для кожної серії та орієнтація картинки у випадку помилки.

Інструкція: «Подивись! У мене є малюнки з дитячих книжечок, але біда в тому, що вони в мене переплутались. Допоможи мені! Розклади ці малюнки так, щоб за ними можна було розказати казочку. Може ти мені її розкажеш?»

Обробка результатів: Залежно від того, в якій послідовності дитина розклала малюнки в кожній серії, виставляються бали.

Номер серії	Відповідь (послідовність малюнків)	Бали
I-III	1, 2, 3	1
	Будь-яка інша послідовність	0
IV-VI	1, 2, 3, 4	2
	Будь-яка інша послідовність	0

VII субтест "Коректурна проба" (методика П'єрона-Рузера)

Мета: Діагностика ступеня розвитку точності та продуктивності уваги.

Матеріал: Таблиця з геометричними фігурами (див. Додаток III.7). Секундомір.

Хід роботи: Дитині пропонується чотири різні геометричні фігури:

Поставити три різні знаки (+, *, -). Зразок фігур зі знаками:

(див. Додаток III.7а).

Дитина повинна запам'ятати перед початком роботи. Робота починається після того, як дитина два рази підряд правильно назвала, в яку фігуру ставиться певний знак. Під час роботи, зразком фігур зі знаками користуватись не можна.

Дослідник повинен слідкувати за тим, щоб дитина заповнювала всі рядки підряд. На заповнення таблиці дається 5 хвилин.

Інструкція: «Зараз ми будемо бавитись в гру «Не пропусти фігурку». Я тобі дам листок, на якому намальовані різні фігурки (дитині демонструється Додаток III.7а). В цих фігурках живуть хрестики, крапочки і рисочки. Але справа в тому, що хрестики хочуть жити тільки в прямокутниках, крапочки - в трикутниках, рисочки - в кружечках, а в ромбиках - жити ніхто не захотів. Спробуй, якнайшвидше і правильно розселити хрестики, крапочки і рисочки по їх хатинках. Не забувай, що ромбики залишаються порожніми.»

Обробка результатів:

1. Підраховується кількість всіх знаків, які передивилась дитина (S).
2. Підраховується кількість правильно помічених фігур (C).
3. Підраховується кількість помилково помічених фігур (m).
4. Підраховується кількість помилково пропущених фігур (n).
5. Визначається коефіцієнт точності довільної уваги (D):

$$D = \frac{(c-m)}{(c+n)}$$

6. Визначається показник продуктивності довільної уваги (E):

$$E = S \cdot D$$

VIII Субтест “Лабіринт”

Мета: Діагностика ступеню розвитку концентрації уваги та просторової орієнтації.

Матеріал: Чотири лабіринти (див. Додаток III.8), указка, секундомір.

Хід роботи: Дитині пропонується якнайшвидше знайти дорогу в лабіринті. Перед початком роботи дитині пояснюють принцип пересування в лабіринті. Дорогу дитина повинна показувати указкою, яку тримають так, щоб рука не затуляла лабіринт. Під час роботи дослідник спостерігає за руховою активністю дитини.

Окремо для кожного лабіринту фіксується: а) кількість тупиків, в які заходить дитина (m); б) час виконання завдання (t). Час починають фіксувати з того моменту, коли дитина поставила указку на вихідну позицію. Тривалість

роботи з одним лабіринтом не повинна перевищувати 5 хв. Якщо за цей час дитина не виконала завдання, дослідник повинен припинити роботу, показати правильну дорогу та перейти до наступного лабіринту.

Інструкція. «Зараз ми будемо бавитись в гру «Знайди дорогу в лабіринті» . Спробуй якнайшвидше знайти правильну дорогу для мишки (песика, дітей, ведмедика), щоб вона могла добратись до сиру. Якщо ти зайшов в тупик, повертайся назад і шукай правильну дорогу».

Обробка результатів:

1. Підраховується середня кількість тупиків, в які заходить дитина (M):

$$M = \frac{m_1+m_2+m_3+m_4}{4}$$

2. Підраховується середній час виконання завдання (T):

$$T = \frac{T_1+T_2+T_3+T_4}{4}$$

Тип порушення інтелектуальної діяльності	Ознаки порушення інтелектуальної діяльності
1. Уповільненість темпу психічної діяльності.	Дитина практично не робить помилок, зосереджено виконує завдання, але дуже повільно, довго не приступає до роботи, мовчить, часто не вкладається у відведені ліміти часу, нерідко з'являються
2.Психомоторна розгальмованість у поєднанні з поганим самоконтролем.	Дитина весь час спішить, часто відволікається, приступає до роботи не дослухавши інструкцію, робить багато помилок і не виправляє їх.
3.Порушення планування, регулювання діяльності.	Не аналізує вихідних умов, орієнтується на випадкові зовнішні ознаки, вирішує шляхом випробувань і помилок, відсутня

4.Недоліки просторового аналізу і синтезу.	Збирає досконало невірні конструкції, що не відповідають зразку, або реальному об'єкту (наприклад, складаючи коника,
5. Несформованість розумового плану дій.	Не може виконати завдання в умі, постійно вимагає зовнішньої опори (рахувати на пальцях, проговорити вголос).
6. Бідний запас знань,культураль-на затримка.	Не знає багатьох речей, ніколи не бачив чи не чув про них: малий словарний запас; завдання, що потребують кмітливості; виконує достатньо добре і правильно.
7. Недоліки моторики.	Тремор руки, перервність ліній, дитина часто виходить за межі лабіринту, відриває олівець від
8. Порушення короткочасної	Дитина повторює одну - дві цифри, погано утримує проміжні результати.
9. Мовні недоліки.	Плутає слова по звучанню, невірно вимовляє окремі звуки, відповідає вигуками, з'являються непотрібні слова, жести і інші.

**Додатки до методичних рекомендацій по визначенню
шкільної зрілості**

Додаток 1.1

Зразок завдання

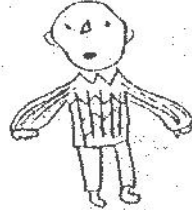
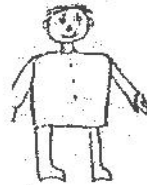
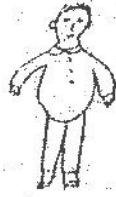
Він ів сир

Додаток 1.2

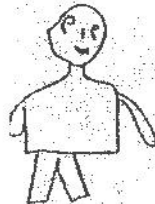
Зразок завдання

1 бал

2 бали

3 бали

4 бали

Додаток

I.3

5балів

Додаток

I.4

1 бал

Він в сир
Він і в сир
Він в сир

2 бали

Він в сир

3 бали

Він в сир

5

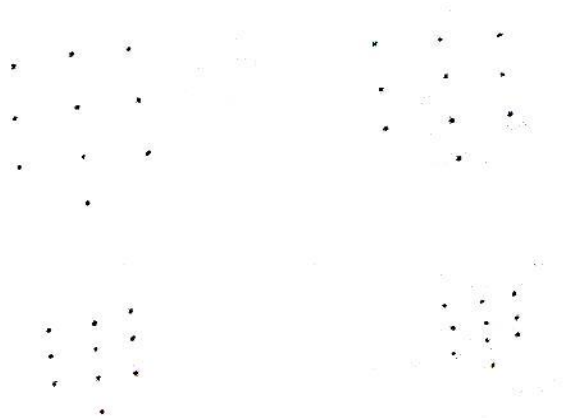
0.....

4 бали

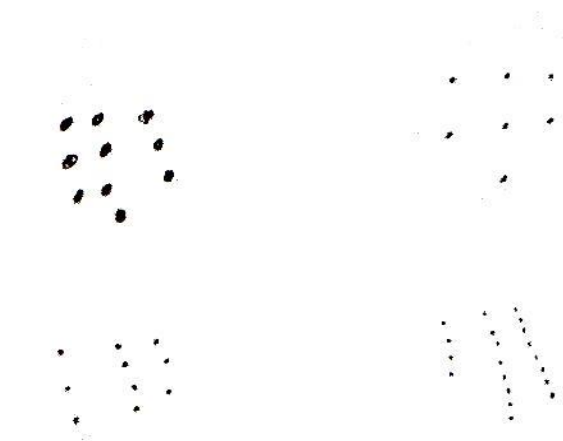
5 балів

Додаток I.4

1 бал

2 бали

3 бали

4 бали

5 балів

Загальний результат діагностики функціональної готовності становить суму балів, отриманих в усіх трьох завданнях («Малюнок чоловічої фігури», «Копіювання речення», «Змальовування групи крапок»).

Якщо сума становить **3 бали**, то це найвища функціональна готовність до школи; **4, 5 балів** - висока функціональна готовність до школи; **6, 7, 8 балів** - вище середньої; **9 балів** - середня; **10,11,12 балів** - нижче середньої; **13,14 балів** - низька; **15 балів** - відсутня.

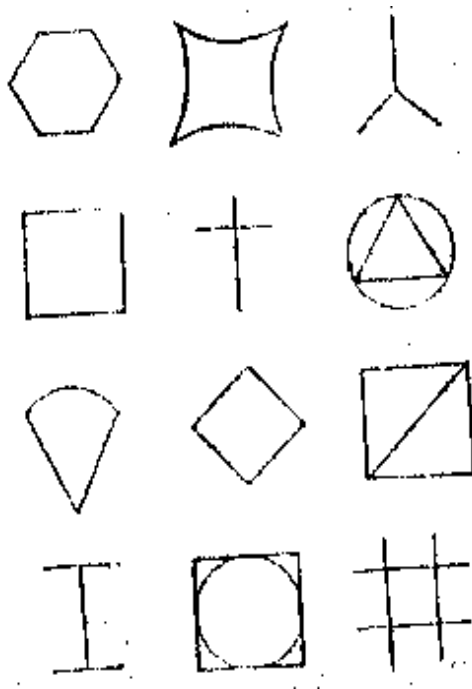
Не радимо йти до школи у 6 років дітям, що набрали при обстеженні в діагностиці функціональної готовності суму балів усіх трьох завдань від **10 до 15**.

Додаток II. 1

Зразок завдання

Додаток II.2

Примітка: геометричні фігури повинні бути різного кольору.

Додаток II. 3

Прізвище _____ Ім'я _____ По-батькові _____

Вік _____ Д/у _____ Дата _____ Час _____

Сти- мультний	Результати (форма та колір)	Довіль на	Мимо вільна	При мітки
------------------	-----------------------------	--------------	----------------	--------------

Фігури		Tg =	Cm =	
Слова	ложка шапка груша машина	T=		
	книга земля заєць олівець	C=		
	лампа трамвай клей дерево	M=		
		V=		

Додаток III. 1.

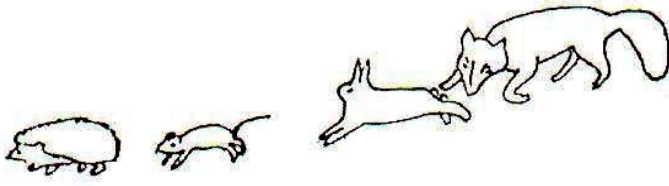
I СУБТЕСТ

1. Яка тварина більша: кінь чи собака?
2. Ранком ми снідаємо, а опівдні?
3. Вдень світло, а вночі?
4. Небо голубе, а трава?
5. Черешні, груші, слива, яблука. Що це?
6. Чому перед тим, як проїде поїзд, поперек дороги опускається шлагбаум?
(Шлагбаум - це палка, яка перегороджує дорогу).
7. Що таке Київ, Харків, Львів?
8. Маленька корова - теля. Маленька собака - це...? Маленька вівця - це...?
9. Собака більше подібний на kota чи на курку? Чим, що в них спільного?
10. Чому у всіх автомобілях є гальма? (Гальма - це тормоз.)
11. Футбол, стрибки у висоту, теніс, плавання - це що?
12. Які ти знаєш транспортні засоби? (Транспортні засоби – це те, на чому ми куди-небудь пересуваємося.)
13. Чим відрізняється стара людина від молоді?
14. Чому люди займаються спортом?
15. Чому вважається поганим, коли хтось не працює?
16. Чому на конверт треба клеїти марку?

Додаток III.2.

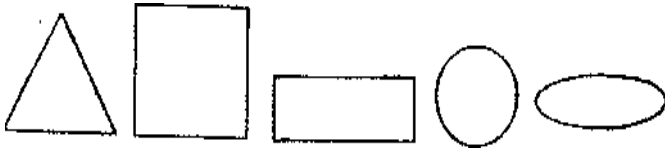
II СУБТЕСТ

1. Порахуй від 1 до 10
  2. Порахуй від 10 до 1
- А) Хто біжить третім?
- Б) Хто першим?
- В) Хто останнім?
- Г) Хто другим

4. А) Чого більше: 5 яблук чи 4 яблука?
Б) Я маю: 7 зелених сливок та 7 синіх сливок. Чого менше?
В) Чого більше: 2 зошити чи 3 зошити?
Г) Чого менше: 9 горошків чи 8 горошків?
Д) Я маю 1 олівець та 1 ручку. Чого більше?
Е) Чого менше: 6 машин чи 7 машин?

5. Які фігури тут намальовані?

6. А) На дереві сиділи 3 пташки. Одна полетіла. Скільки пташок залишилось?
Б) Під кушем сиділи 4 зайчики. Прибігли ще 2. Скільки стало зайчиків?
В) Ти мав 9 олівців. 5 Віддав товаришу. Скільки олівців в тебе залишилось?
Г) В одній кишені є 7 цукерок, а в другій - 3. Скільки цукерок в двох кишенях?

Додаток III. 3.

III СУБТЕСТ

1. Казка
2. Малювати
3. Добро
4. Пісня
5. Бавитись
6. Скоромовка
7. Загадка
8. Сім'я
9. Ввічливий
10. Учитель

11. Допомогати
12. Батьківщина
13. Друг
14. Старанний
15. Школа
16. Місто
17. Книга
18. Урок
19. Зошит
20. Прибирати

Додаток III.4.

СУБТЕСТ

I частина

Повтори числа в тому порядку, в якому я їх називаю:

- 1) 5 8 2
- 2) 6 9 4
- 3) 3 1 5 9
- 4) 7 2 8 4
- 5) 5 9 6 3 1
- 6) 7 5 8 2 6
- 7) 5 1 9 4 7 3
- 8) 3 9 2 6 8 7
- 9) 5 3 1 7 4 2 8
- 10) 4 1 7 9 3 8 6

II частина

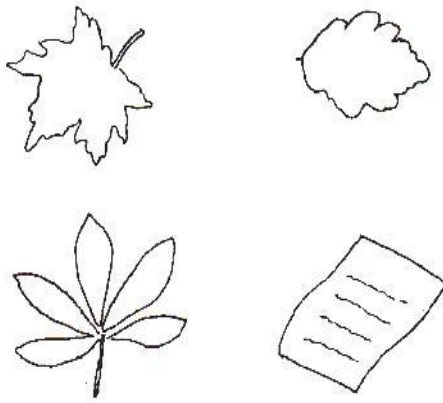
Полічи в зворотному порядку:

- 1) 2 4
- 2) 5 8
- 3) 6 2 9
- 4) 4 1 5
- 5) 3 2 7 9
- 6) 4 9 6 8
- 7) 1 5 2 7 6
- 8) 6 1 8 4 3

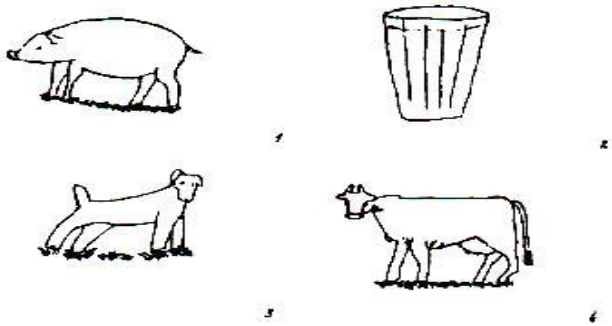
Додаток III. 5

Зразок

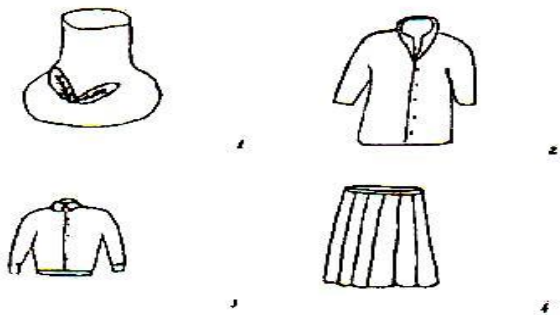

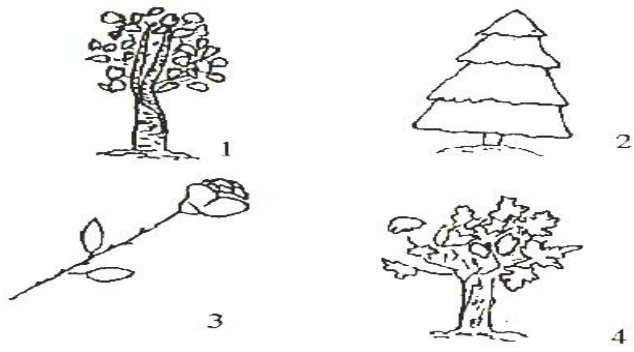
Картка I

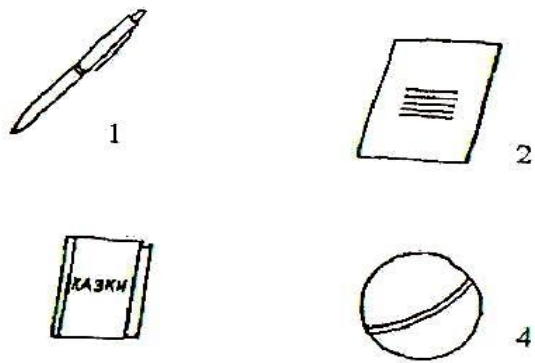
Картка II

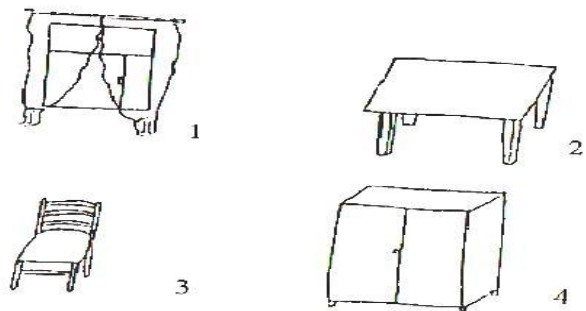
Картка III

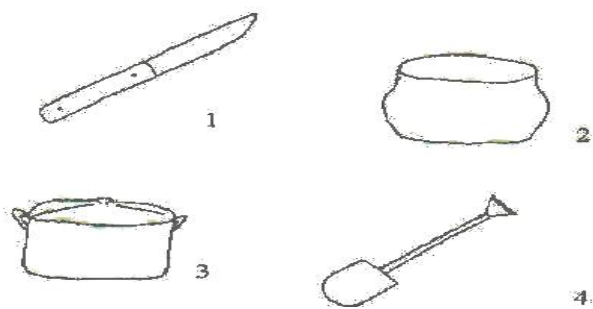
Картка IV

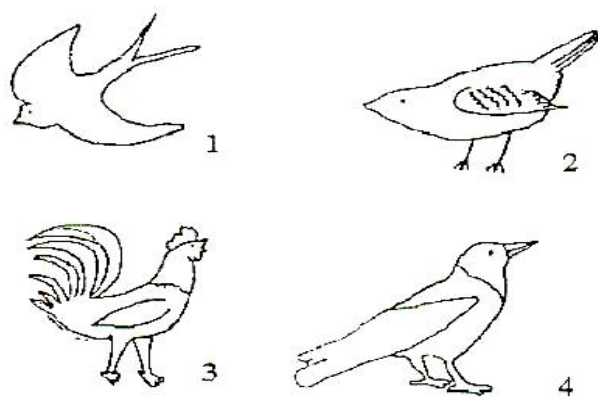
Картка V

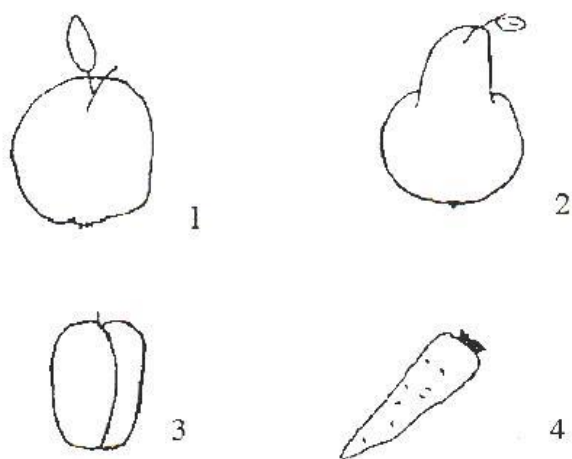
Картка VI

Картка VI

К Картка VI

Додаток Ш.6

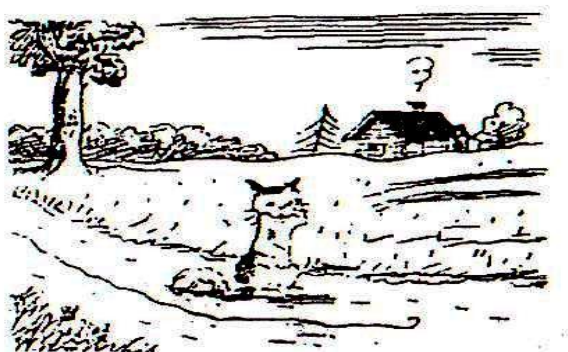
I серія №1

I серія №2

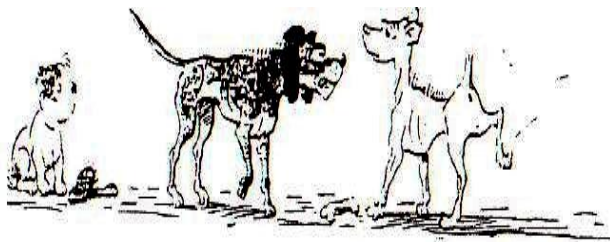
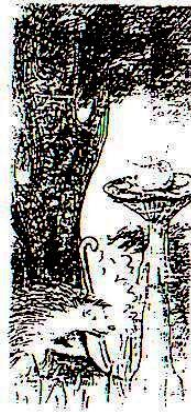
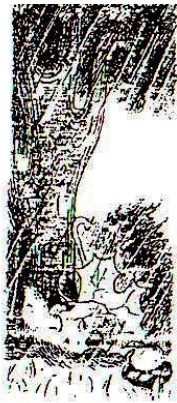
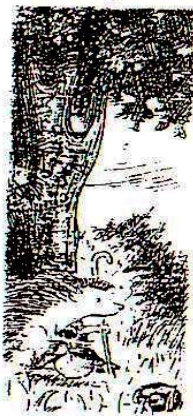
I серія №3

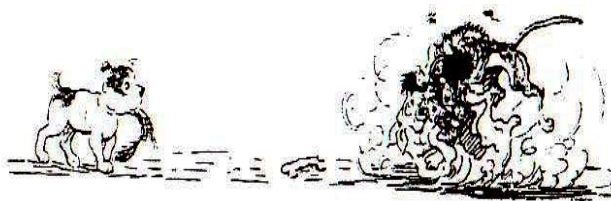
II серія №1

II серія №2

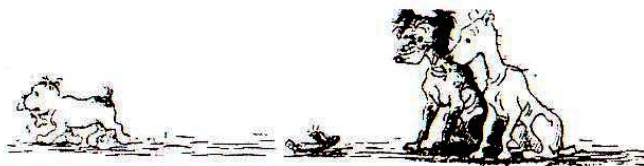
II серія №3

III серия
№1

III серия
№2

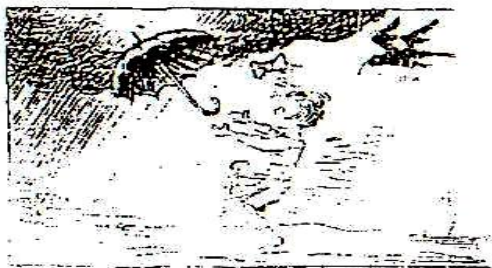

III серия
№3

IV серия №1

IV серія №2

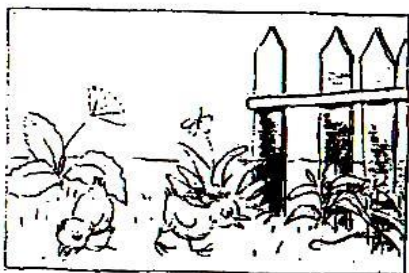
IV серія №3

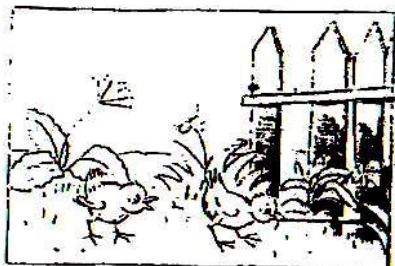
IV серія №4

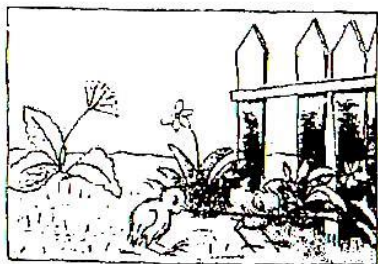
V серія № 1

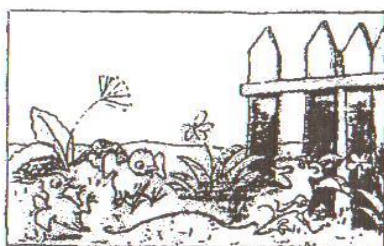
V серія № 2

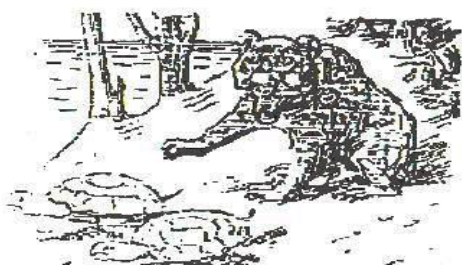
V серія № 3

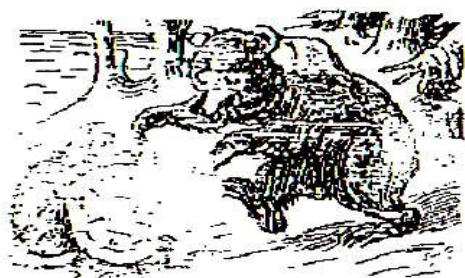
V серія № 4

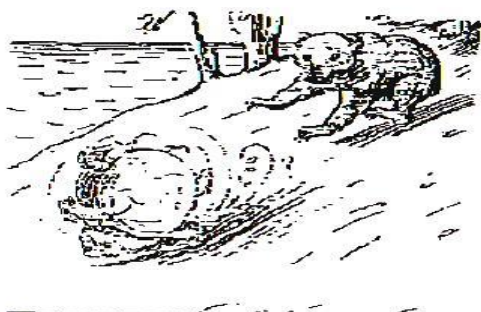
VI серія № 1

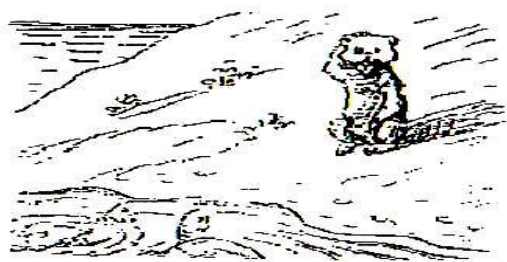

VI серія № 2

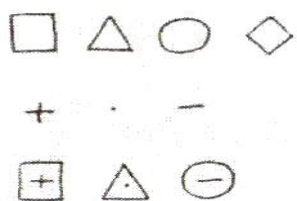
VI серія № 3

Додаток III.7а

Зразок завдання

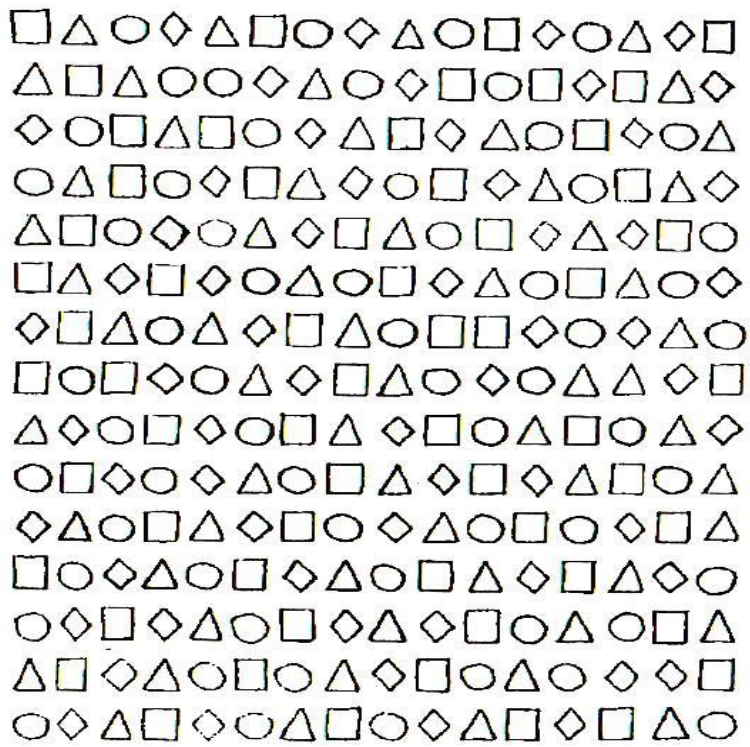

Додаток III.7

Прізвище _____ Імя _____ По-батькові _____

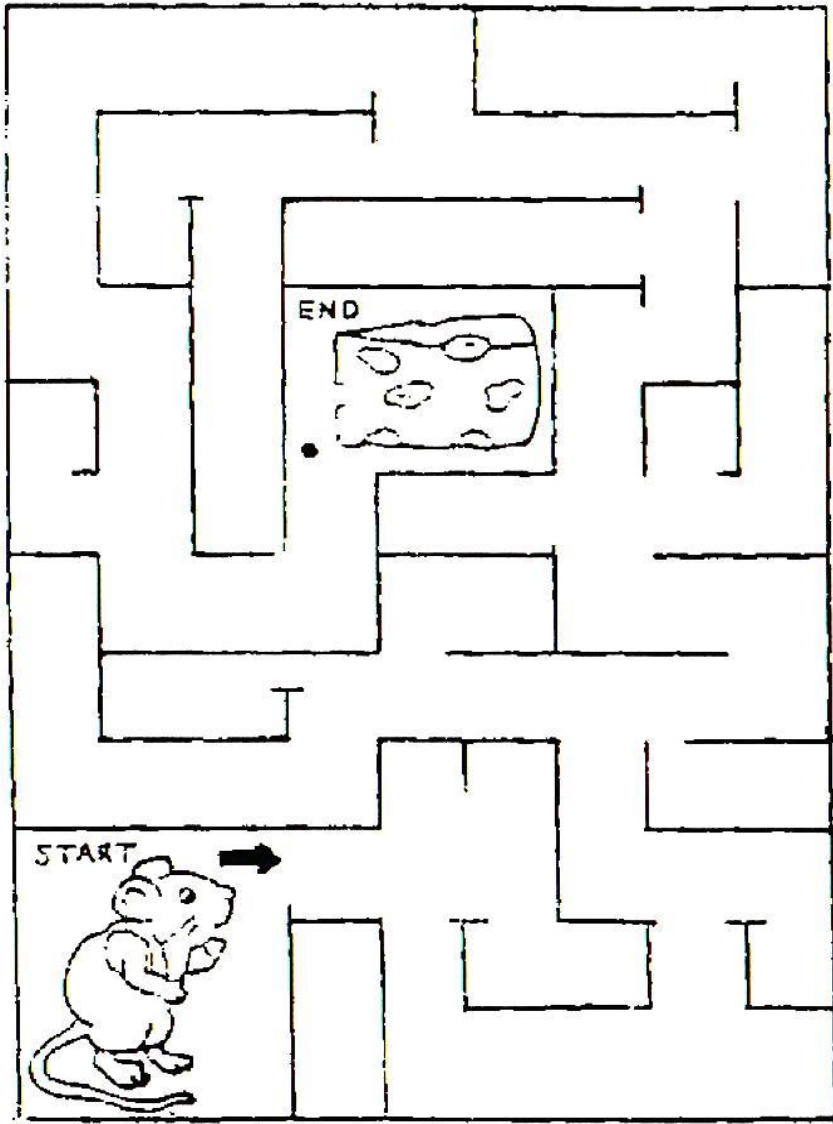
ВІК _____ д/у _____ дата _____ час _____

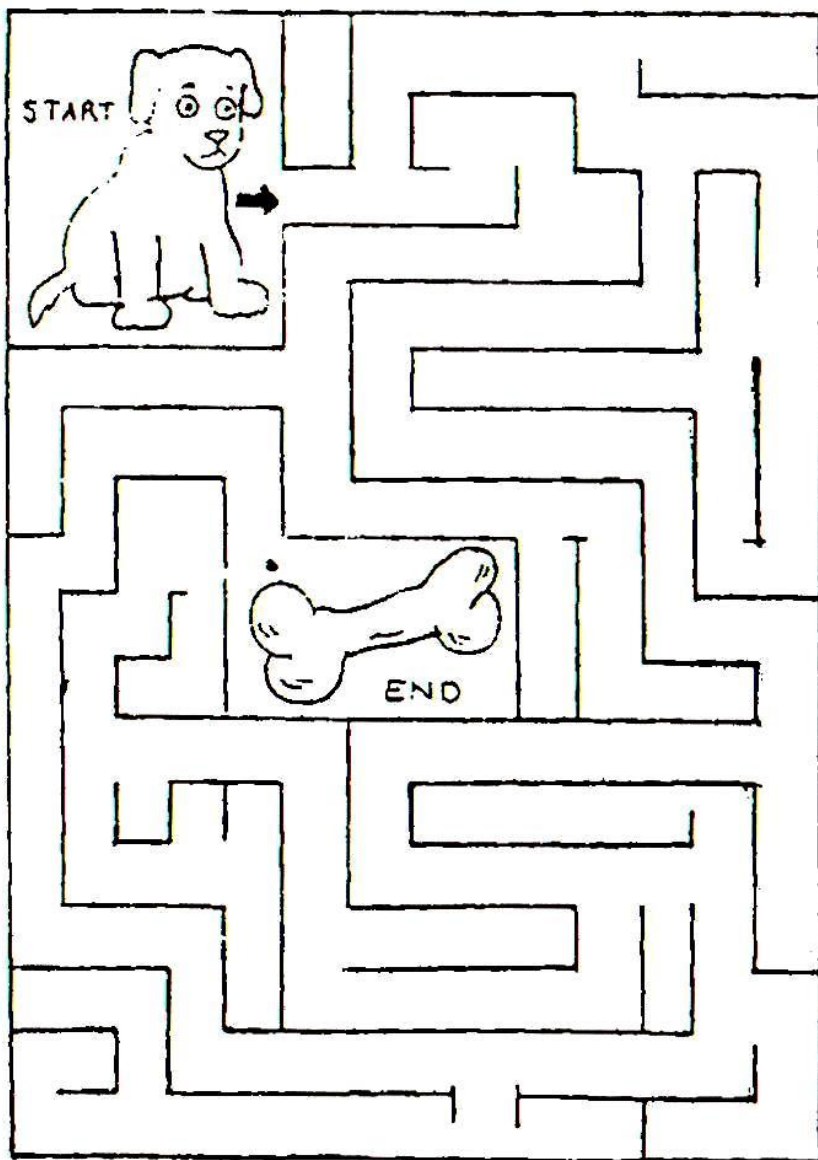

Додаток III.8

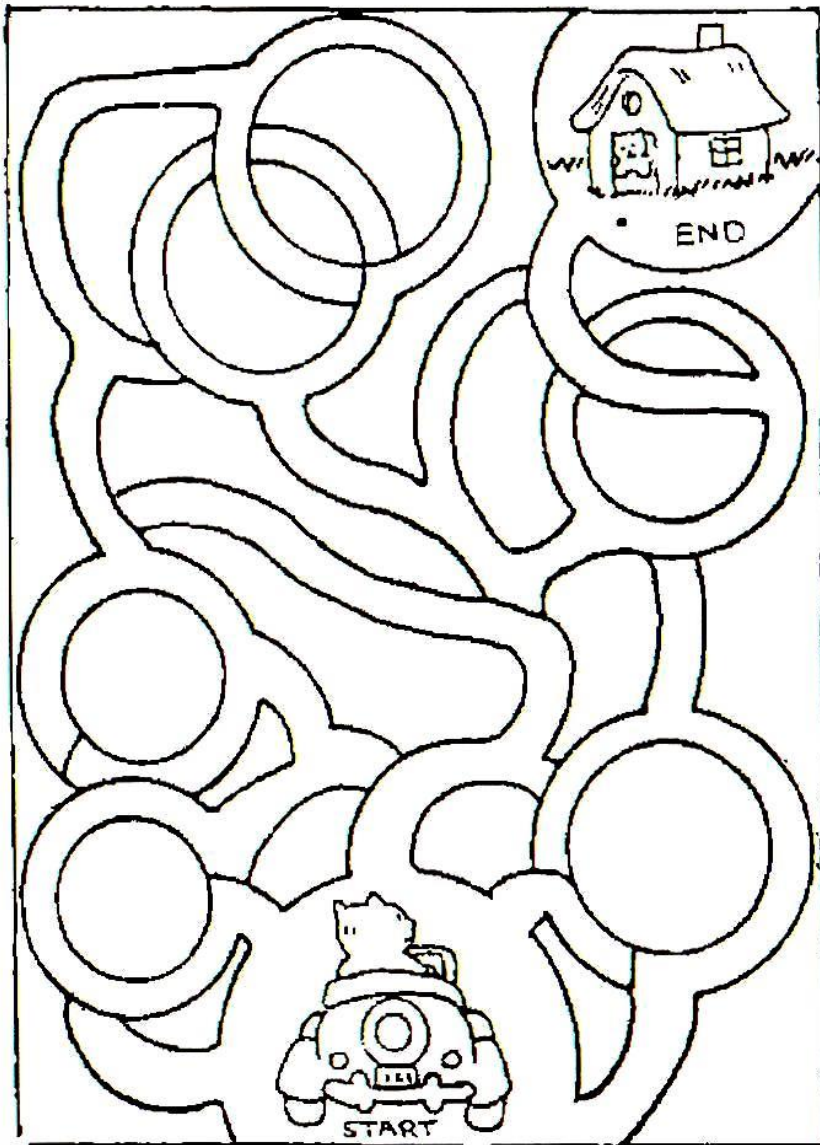
Лабіринт № 1

Лабіринт № 2

Лабіринт № 3

Додаток III. 9

Прізвище _____ Ім'я _____ По-батькові _____

Вік _____ Д/у _____ Дата _____ Час _____

Дослідник _____

Сумарні результати по всіх субтестах

Субтести	Бали	Субтести	Бали
I. Обізнаність, тямовитість, схожість.		V. Четвертий зайвий.	
II. Математичні задачі.		VI. Послідовні малюнки.	
III. Словниковий.		VII. Коректурна проба.	

IV. Цифрові ряди.		VIII. Лабіринт.	
Вербальна оцінка		Невербальна оцінка	
Загальна оцінка			

I СУБТЕСТ

№	Відповідь	Бали
1		
2		
3		
4		
5		
6		
7		
8		
9		
10		
11		
12		
13		
14		
15		
16		
		$\Sigma =$

II СУБТЕСТ

№	Відповідь	Бали
1		
2		
3		
4	а). б). в). г). д). е).	
5		
6	а). б). в). г).	
		$\Sigma =$

III СУБТЕСТ

№		Бали
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		
6.		
7.		
8.		
9.		

10.		
11.		
12.		
13.		
14.		
15.		
16.		
17.		
18.		
19.		
20.		
		$\Sigma =$

IV СУБТЕСТ

№ ряду	Відповіді П-ої частини	К-сть чисел в ряду	№ ряду	Відповіді П-ої частини	К-сть чисел в ряду
1.		3	1		2
2.		3	2		2
3.		4	3		3
4.		4	4		3
5.		5	5		4
6.		5	6		4
7.		6	7		5
8.		6	8		5
9.		7			
10.		7			
		Вн=			Вз=

V СУБТЕСТ

№	Результат (№)	Час	Поясненн я	В	П	А
I						
II						
III						
IV						
V						
VI						
VII						
VIII						
						А- 22Г =

VI СУБТЕСТ

№ ерії	Час (сек.)	Відповідь (послідовність мапюнків)	Пояснення	Бали
I				
II				
III				
IV				
V				
VI				
				$\Sigma =$

VII СУБТЕСТ

S	c	m	n	D	E

VIII СУБТЕСТ

Номер лабіринту	m	t
1		
2		
3		
4		
Сума		
Середнє	M =	T =

10. Література

Підручники:

1. Анастаси А. Психологическое тестирование: в 2 кн. / Анна Анастаси. – Кн. 1. – М. : «Педагогика», 1982. – 320 с.; Кн. 2. – 336 с.
2. Бурлачук Л.Ф. Психодиагностика личности / Л. Ф. Бурлачук. – Киев: Здоровье, 1989. – С. 6–11.
3. Бурлачук Л.Ф. Психодиагностика (психодиагностический инструментарий и его применение в условиях социальных служб) / Л. Ф. Бурлачук, Е. П. Савченко – Киев : «А. Л. Д.», 1995. – 100 с.
4. Бурлачук Л. Ф. Словарь-справочник по психологической диагностике / Л. Ф. Бурлачук, С. М. Морозов. – Киев : «Наукова думка», 1989. – 207 с.
5. Долинська Л. В. Основи психодіагностики / Л. В. Долинська, О. Б. Мельничук, С. І. Ісаєвич. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2002. – 56 с.
6. Дюк В.А. Компьютерная психодиагностика / В. А. Дюк. – СПб. : изд-во «Братство», 1994. – 364 с.
7. Карпенко Н. В. Психодіагностика психічного розвитку в роботі педагога(вчителя, вихователя) : навч. посіб. / Н. В. Карпенко. – К. : Каравела, 2008. – 192 с.
8. Корольчук М. С., Осьодло В.І. Психодіагностика: [навчальний посібник
9. для студентів вищих навчальних закладів] / М. С. Корольчук, В. І. Осьодло; за заг.ред. М.С.Корольчука. – К. : Ельга, Ніка-Центр, 2004. – 400 с.
10. Москвина Л. Энциклопедия психологических тестов / Л. Москвина. – Саратов : Научная книга, 1996. – 334 с.
11. Наследов А. Д. SPSS Компьютерный анализ данных в психологии и
12. социальных науках / А. Д. Наследов. – [2-е изд.] – СПб. : Питер, 2007. – 416 с.
13. Немов Р.С. Психология: [учеб для студ-ов пед. вузов]: [В 3 кн.] / Р. С. Немов. – Кн. 3: Экспериментальная педагогическая психология и психодиагностика. – М. : Просвещение, ВЛАДОС, 1995. – 512 с.
14. Общая психодиагностика / под ред. А. А. Бодалева, В. В. Столина. – М. : Изд-во МГУ, 1988. – 291 с.
15. Основи психодіагностики : [навчальний посібник]. – К. : Главник, 2006. – 144 с. – (серія « Психол. інструментарій»).
16. Психодіагностика : [навч. посіб.] / І. М. Галян. – К. : Академвидав, 2009. – 464 с.
17. Психологическая диагностика: [учеб. пособие] / [К.М. Гуревич, М.К. Акимова, Г. А. Берулава и др.] ; ред.-сост. Е. М. Борисова. – Бийск, 1993. – 324 с.

18. Психологическая диагностика: [учебник для вузов]/[под ред. М. К. Акимовой, К. М. Гуревича].- СПб.: Питер, 2005. – 652с.
19. Романова Е. С. Графические методы в психологической диагностике / Е. С. Романова, О. Ф. Потемкина. – М. : Дидакт, 1992. – 256 с.
20. Сидоренко Е.В. Методы математической обработки в психологии / Е. В. Сидоренко. – СПб.: ООО “Речь”, 2000. – 350 с.
21. Скребец В. О. Основы психодіагностики : [навчальний посібник] / В. О. Скребец. – К. : Видавничий дім "Слово", 2003. – 192с.
22. Социально-психологические методы практической работы в коллективе: диагностика и воздействие/ [отв. ред. Я. Л. Журавлев, В. А. Хащенко]. – М. : Институт психологии АН СССР, 1990. – 205 с.
23. Суходольский Т.В. Основы математической статистики для психологов / Т. В. Суходольский. – СПб. : изд-во С.-Петербургского университета, 1998. – 464 с.
24. Черны В. Компендиум психодиагностических методов : в 2 т. / В. Черны, Т. Колларис ; пер. со словац. – Братислава, 1988. – Т. 1. – 202 с. ; Т. 2. – 239 с.
25. Шевандрин Н. И. Применение методов психодиагностики в педагогической практике / Н. И. Шевандрин. – Ч. 1: Основы общей психодиагностики. – Ростов-на-Дону, 1995. – 420 с.

Методичні посібники:

1. Ахмеджанов Э. Р. Психологические тесты / Э. Р. Ахмеджанов. – М. : Лист, 1996 – 320 с.
2. Практикум по общей и экспериментальной психологии / [В. Д. Балин, В. К. Гайда, В. А. Ганзен и др.] ; под общ. ред. А. А. Крылова. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1987. – 256 с.
3. Практикум по психодиагностике: Конкретные психодиагностические методики. – М. : МГУ, 1989. – 176 с.
4. Психологу для работы. Психодіагностичні методики : збірник (текст) [уклад.: М. В. Лемак, В. Ю. Петрище].- Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2011.- 616 с.
5. Рогов Е. И. Настольная книга практического психолога : в 2 кн. [учеб.пособие]. – М. : Изд-во Владос-ПРЕСС, 2002. – 384 с.
6. Практическая психология в тестах, или Как научиться понимать себя и других / [сост. Римская Р., Римский С.] – М.: АСТ-ПРЕСС, 2001. – 376с.
7. Райгородский Д.Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты: [учеб.пособие] / Д. Я. Райгородский. – Самара : Изд-во Дом «БАХРАХ-М», 2001. – 672 с.

8. Практикум по возрастной психологии : учеб.пособие / [под ред. Л. А. Головей, Е. Ф. Рыбалко]. – СПб. : Речь,1999. – 688 с.
9. Готовність до навчання / [упорядкув. С. Максименко, Л. Терлецька, О. Главник] // Психологічний інструментарій. – К. : Главник. – липень. – 2003. – 112 с.
10. Адаптація до школи / [упорядкув. С. Максименко, Л. Терлецька, О. Главник] // Психологічний інструментарій. – К. : Главник. – серпень. – 2003. – 112 с.
11. Інтелектуальні здібності дитини школи / [упорядкув. С. Максименко, Л. Терлецька, О. Главник] // Психологічний інструментарій. – К. : Главник. – вересень. – 2003. – 112 с.
12. Розвиток пізнавальних процесів / [упорядкув. С. Максименко, Л. Терлецька, О. Главник] // Психологічний інструментарій. – К. : Главник. – жовтень. – 2003. – 112 с.
13. Психологічна діагностика мислення, інтелекту, креативності дитини / [упорядкув. С. Максименко, Л. Терлецька, О. Главник] // Психологічний інструментарій. – К. : Главник. – листопад. – 2003. – 112 с.
14. Емоційний розвиток дитини / [С. Максименко, Л. Терлецька, О. Главник] // Психологічний інструментарій. – К. : Главник. – січень. – 2004. – 112 с.
15. Готовність дитини до школи / [упорядкув. С. Максименко, Л. Терлецька, О. Главник] // Психологічний інструментарій. – К. : Главник. – лютий. – 2004. – 112 с.
16. Увага дитини / [упорядкув. С. Максименко, Л. Терлецька, О. Главник] // Психологічний інструментарій. – К. : Главник. – квітень. – 2004. – 112 с.
17. Пам'ять дитини / [упорядкув. С. Максименко, Л. Терлецька, О. Главник] // Психологічний інструментарій. – К. : Главник. – травень. – 2004. – 112 с.
18. Мислення дитини / [упорядкув. С. Максименко, Л. Терлецька, О. Главник] // Психологічний інструментарій. – К. : Главник. – червень. – 2004. – 112 с.
19. Самооцінка учня / [упорядкув. С. Максименко, Л. Терлецька, О. Главник] // Психологічний інструментарій. – К. : Главник. – липень. – 2004. – 112 с.
20. Мотивація та саморегуляція учня / [упорядкув. С. Максименко, Л. Терлецька, О. Главник] // Психологічний інструментарій. – К. : Главник. – серпень. – 2004. – 112 с.
21. Професійні здібності учня / [упорядкув. С. Максименко, Л. Терлецька, О. Главник] // Психологічний інструментарій. – К. : Главник. – вересень. – 2004. – 112 с.
22. Розумові здібності дитини / [упорядкув. С. Максименко, Л. Терлецька, О. Главник] // Психологічний інструментарій. – К. : Главник. – листопад. – 2004. – 112 с.

23. Психологічний клімат колективу дитини / [упорядкув. С. Максименко, Л. Терлецька, О. Главник] // Психологічний інструментарій. – К. : Главник. – грудень. – 2004. – 112 с.

Електронні ресурси:

1. <http://www.psycholga.ru>
2. <http://psylab.info>